

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta

Katedra filosofie

Filozofie

Jan Werner

Nový ateismus: kritika náboženství
(R. Dawkins a Ch. Hitchens)

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.**

2012

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Podpis autora práce

Věnování

Tuto bakalářskou diplomovou práci bych rád věnoval památce nedávno zesnulého Christophera Hitchense, jehož odkaz pro mě vždy bude zdrojem velké inspirace, a také všem, jež jsou v dnešním světě věznění a pronásledování za své názory na vznik a povahu vesmíru.

Poděkování

Velice děkuji doc. PhDr. Radimu Brázdovi, Dr. za spoustu cenných rad, doporučení a komentářů, které mi poskytoval v celém průběhu mé tvorby této práce. Díky jeho radám jsem měl možnost vyvarovat se řadě chyb, kterých bych se jinak při psaní tohoto odborného textu mohl dopustit. Neméně mu děkuji také za to, že mi tuto práci vedl, a umožnil mi tak psát o tématu, o které se dlouhodobě zajímám. Dále bych rád poděkoval svým rodičům, za to, že mi umožnili a umožňují studovat na vysoké škole, čehož si velice vážím a děkuji jim za to.

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Co je to ateismus?.....	8
2.1 Možné významy pojmu ateismus.....	10
2.2 Věřící jako ateisté aneb geografická podmíněnost víry.....	12
2.3 Ateismus z pohledu ateistů.....	14
3 Počátky a zrod ateistické myšlenky.....	15
3.1 Vztah k Bohům v antice.....	17
3.2 Zrod moderního ateismu.....	23
3.3 Významní představitelé ateismu do 20. století.....	27
4 Nový Ateismus.....	30
4.1 Význam pojmu a základní teze NA.....	31
4.2 Reflexe NA.....	33
5 Richard Dawkins.....	35
5.1 Hlavní body kritiky náboženství.....	35
5.2 Militantní ateismus.....	37
5.3 Nezasloužená úcta.....	39
5.4 Kritika agnosticizmu.....	42
5.5 Hypotéza Boží existence.....	45
5.6 Kritika kreacionismu a ID z pozic evoluční biologie.....	46
5.6.1 Kreacionismus, ID a slepý hodinář.....	47
5.6.2 Náhoda a design.....	48
5.6.3 Problematika neredukovatelné složitosti.....	49
5.6.4 Problematika mezičlánků.....	50
5.6.5 Dawkinsovo závěrečné stanovisko.....	51

6 Christopher Hitchens.....	51
6.1 Hlavní body kritiky náboženství.....	51
6.2 Amoralnost a nemravnost základních principů náboženství.....	54
6.2.1 Předkládání falešného obrazu světa nevinným a důvěřivým lidem.....	54
6.2.2 Učení o krvavé oběti.....	55
6.2.3 Učení o pokání.....	56
6.2.4 Věčný trest a nesplnitelné úkoly.....	57
6.3 Náboženství jako hrozba pro zdraví.....	59
6.3.1 Náboženství a dětská obrna.....	59
6.3.2 Náboženství a AIDS.....	60
6.3.3 Jiná zdravotní rizika způsobená náboženstvím.....	62
7 Závěr.....	65
8 Seznam literatury a zdrojů.....	69

1 Úvod

Tématem předložené práce je interpretace náboženství z pohledu tzv. Nového ateismu¹, s bližším zaměřením na názory Richarda Dawkinse a Christophera Hitchense. Téma jsem si vybral z důvodu, že mě daná problematika zajímá již mnoho let. Již jako malého, ve věku kdy jsem začínal být schopný nad těmito věcmi uvažovat, mě svým způsobem fascinovalo, že jedním z nejdůležitějších prvků, jež konstituovaly historii lidstva, je víra v něco nadpřirozeného, co nelze podložit žádnými relevantními důkazy.

Náboženství a víra v Boha či Bohy provází lidstvo již od dávných věků, avšak zatímco v minulosti mohla být náboženská víra alespoň částečně opodstatnitelná nevědomostí tehdejších lidí, dnes, na počátku 21. století, tomu tak však již být nemůže. Žijeme v době, kdy prakticky vše, co dříve bylo přisuzováno působení božských sil, bylo vysvětleno vědecky. A nejen to, věda se se svými objevy dostala mnohem dál, než by kdo ještě před sto lety mohl předpokládat. I přes obrovský rozvoj oborů jako je biologie, fyzika, chemie a v neposlední řadě astronomie, jsme však svědky toho, že náboženství ve světě získává opět čím dál větší vliv. Pronikání náboženství do politiky je pak jevem ve velké části světa zcela běžným. Prakticky v celém islámském světě je náboženství s politikou provázáno mimořádně úzce a téměř si ani nelze představit, že by tomu tak v zemích jako Írán, Saúdská Arábie či Pákistán nebylo. Tato tendence je navíc za poslední desítky let nikoliv na ústupu, nýbrž na vzestupu, jak modelově dokazuje například současný Egypt či z dlouhodobého hlediska Indonésie.

Sílu aktuálního postavení náboženství lze odvodit i z toho, že samotná jeho konstruktivní a racionální kritika vyvolává velkou vlnu nevole a staví kritika do role nenávist vyvolávajícího extremisty. Například v případě kritiky islámu se v dnešní době často stává, že je jeho kritik označen za „islamofoba“, čímž se kritická diskuse o takovém náboženství stává velice obtížnou. Nejedná se však samozřejmě pouze o problém islámu, v mnoha ohledech podobná situace jako v islámském světě panuje i v USA, kde křesťanství proniká až do těch nejvyšších pater politiky, politici včetně prezidentů se při každém projevu odvolávají na Boha a situace ateistů, kteří se ke své „nevěře“ otevřeně přihlásí, je zde rozhodně velice nelichotivá. A to vše se děje přesto, že se tzv. „Founding Fathers“ stavěli ke křesťanství kriticky.

¹ Slovní spojení „Nový Ateismus“ ve všech jeho pádech budu v této práci dále uvádět pod zkratkou „NA“.

Struktura a cíle mé práce budou následující: V úvodní části stručně analyzuji původ a význam ateismu. Zaměřím se na etymologii tohoto termínu, na jeho historické významy a konotace, a pokusím se tedy zodpovědět otázku, co to ateismus vlastně je. V další části opět stručně představím myslitele, kteří byli nějakým způsobem významní pro vývoj a formování ateistické myšlenky a na které dnešní představitelé NA přímo či nepřímo navazují. Poté analyzuji samotný NA a vysvětlím, v čem spočívá, kdy a za jakých okolností vznikl a představím jeho hlavní teze. V poslední části detailněji představím kritiku náboženství, kterou podává Dawkins a Hitchens. Cílem práce nebude komparace myšlenek těchto dvou myslitelů s názorovou opozicí, nýbrž výklad a představení základních tezí jejich kritiky náboženství. Nepůjde mi o pouhý přepis všech jejich kritických názorů vůči náboženství, tedy o pouhou kompilaci jejich základních tezí, ale o detailnější představení vybraných oblastí kritiky.

2 Co je to ateismus?

Na první pohled se tato otázka může jevit jako zbytečná, jelikož na rozdíl od pojmů jako „deismus“ či „teismus“, je pojem „ateismus“ všeobecně známým pojmem, o jehož významu má, na rozdíl od dalších dvou zmíněných pojmů, většina lidí jasnou představu. Termín „ateismus“ však prodělal složitý vývoj, jehož reflexi považuji pro potřeby této práce za nutnou.

Výzkumný tým z Faculty of Divinity při University of Cambridge a z Oxford University vede již řadu let projekt s názvem „Investigating Atheism“², který se zabývá problematikou ateismu, a to jak v historickém kontextu, tak především v kontextu dnešní doby. Projekt vznikl jako reakce na nástup NA v polovině prvního desetiletí tohoto tisíciletí a jeho cílem je poskytnout odborný pohled a jinou perspektivu na celou problematiku. Otázkou definice samotného ateismu se tento projekt samozřejmě zabývá také. Samotnou definici ateismu lze považovat za problematickou – jedná se totiž o komplexní pojem, který může být pojat velice úzce a úsporně, avšak stejně tak může být pojat široce a zahrnovat celou řadu dalších podmínek a vlastností. Obě varianty mají svá úskalí.

Pokud se podíváme na etymologii slova „ateismus“, předkládanou zmíněným projektem, zjistíme, že původně pochází z řeckého přídavného jména „atheos“. Rozložíme-li si toto slovo, dostaneme dvě části: a – „bez“ či „ne“ a theos – „bůh“.³ Odvozeně od tohoto řeckého slova, ateista je tedy někdo bez víry v Boha. To, že někdo nedisponuje vírou v Boha však ještě nutně nemusí znamenat, že daný člověk zároveň věří, že Bůh neexistuje. Americký filosof Michael Martin proto rozlišuje ateismus negativní a ateismus pozitivní. Pozitivní ateismus je definován jako přesvědčení, že neexistuje žádný Bůh či Bohové, zatímco negativní ateismus je pouze absence víry v Boha, nikoliv přímo postoj tvrdící, že Bůh neexistuje.⁴

² *Investigating Atheism* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.investigatingatheism.info/index.html>>.

³ *Investigating Atheism. Definition of Atheism. Investigating Atheism* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.investigatingatheism.info/definition.html>>.

⁴ Martin, M (ed.). *The Cambridge Companion to Atheism*. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 1.

Zmíněné řecké slovo „atheos“ se poprvé objevilo v sedmém století před naším letopočtem, což můžeme chápat jako počátek teoretického ateismu.⁵ Jak však podotýká francouzský filosof Michel Onfray⁶, ateismus tu byl daleko dříve, než samotné slovo, které ho reprezentuje. Stejně jako Bůh, tak ani ateismus nemá žádné „datum narození“, nicméně již první člověk, který kdy na Zemi věřil v Boha, měl zároveň i pochybnosti o jeho existenci. Pochybnost je jakýmsi vrstevníkem víry – náboženské impulsy spolu s nejistotou a popíráním pravděpodobně koexistovaly od samého počátku.⁷ Vznik teismu tak znamenal automaticky i vznik ateismu.

Jak poznamenává Martin, klasické slovníkové definice vždy odkazují spíše k pozitivnímu ateismu.⁸ Podle encyklopedie *Britannica* ateismus obecně znamená „kritiku a popírání metafyzické víry v Boha nebo duchovní bytosti“.⁹ Takové definice je v duchu Martinova pozitivního ateismu. Encyklopedie dále tvrdí, že ateismus odmítá náboženství jako takové (protože to věří v duchovní, nadpřirozené bytosti). Na závěr je zmíněno, že pojímat ateismus čistě jako popírání existence Boha není adekvátní, avšak běžné.¹⁰

V případě jiných encyklopedických zdrojů najdeme definice, které často výrazně překračují hranice původního významu slova atheos. Například internetová encyklopedie *BBC* uvádí o ateismu následující: „Ateisté jsou lidé, kteří věří, že Bůh či Bohové (nebo jiné nadpřirozené bytosti) jsou lidmi vytvořené konstrukty, mýty a legendy, nebo kteří věří, že tyto koncepty nejsou smysluplné.“¹¹ Takováto rozšiřující definice má blíže k principům NA či Dawkinsova „militantního ateismu“, než k původnímu významu řeckého slova atheos, zároveň je však tato širší definice, oproti pouhé „nevěře v Boha“, aktuálnější a přesnější pro dnešní dobu.

Řecké slovo „atheos“ bylo později pravděpodobně převzato Římany jako „atheus“, ze kterého pak pochází moderní termíny „ateismus“ a „ateista“, které se začaly objevovat v 16. století

⁵ Onfray, M. *In Defense of Atheism*. Přel. J. Leggatt. New York: Penguin Group, 2007, s. 15.

⁶ Michel Onfray je známým francouzským ateistickým filosofem, který přes dvě dekády učil filosofii na universitě v Caen, až do roku 2002, kdy založil Université Populaire, která se rozšířila již do několika dalších měst. Na Université Populaire vyučuje Onfray, který sám sebe popisuje jako „levicového Nietzscheho“, spolu se svými kolegy filosofii a příbuzné vědy zadarmo pro obyvatele ze sociálně slabších skupin a pro mládež z ghett.

⁷ Onfray, M. *In Defense of Atheism*, s. 15.

⁸ Martin, M. *The Cambridge Companion to Atheism*, s. 1.

⁹ Nielsen, K. E. Atheism. In *Encyclopædia Britannica* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40634/atheism>>.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ BBC. Atheism. In *BBC Religion* [online]. Last modif. 22. 10. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/religion/religions/atheism/>>.

v anglickém a francouzském jazyce. Jak upozorňuje Jan N. Bremmer z University of Groningen, „vynález“ ateismu otevřel zcela novou cestu pro intelektuální a myšlenkovou svobodu, avšak zároveň umožnil označovat takto nepohodlné názorové oponenty, jelikož ateismus vždy měl a i dnes stále má spíše pejorativní nádech.¹²

2.1 Možné významy pojmu ateismus

Britský filosof a spoluzakladatel časopisu *The Philosophers' Magazine*,¹³ Julian Baggini,¹⁴ připomíná, že většina lidí nevnímá ateisty pouze jako skupinu lidí, která nevěří v Boha či popírá jeho existenci. Baggini upozorňuje, že značná část populace (respektive věřících) vnímá ateistu jako někoho, kdo nevěří v Boha a navíc nevěří ani v existenci morálky a morálních zásad, či jako někoho, kdo nevěří v Boha a zároveň si myslí, že neexistuje něco jako „smysl života“ či lidská dobrota. Jak sám Baggini dodává, tyto předpoklady jsou liché, jelikož ateistům nic nebrání v tom, aby měli morální zásady, smysl života apod.¹⁵ Jak si později ukážeme, tato námitka, která z řad některých věřících na adresu ateistů často zaznívá (absence morálky), je ve skutečnosti argumentem, který se naopak obrací proti věřícím.

Podívejme se však nyní na další aspekt ateismu. Nevíra v Boha je základním stavebním kamenem ateismu, je zde však ještě jedna oblast, která jeho definici problematizuje. Každý ateista, který je ateistou z principiálních důvodů, ve smyslu toho, že si svůj ateismus dokáže obhájit a ví, proč je vlastně ateistou, je většinou také člověk, který odmítá cokoliv nadpřirozeného či transcendentálního. Ateista nevěří v nesmrtelnost (ať už těla či duše), posmrtný život, duchy, nadpřirozené síly, astrologii, magii a podobně. Avšak pokud přísně vyjdeme pouze ze základní definice ateismu, je zřejmé, že teoreticky ateista v cokoliv takového věřit může a pořád bude ateistou.¹⁶ Toto rozsáhlejší pojetí ateismu, které pod svá

¹² Bremmer, J. N. Atheism in Antiquity. In Martin, M. (ed.). *The Cambridge Companion to Atheism*. New York: Cambridge University Press, 2007 s. 22.

¹³ *The Philosophers' Magazine* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.philosophersnet.com/>.

¹⁴ *Microphilosophy* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.microphilosophy.net/>.

¹⁵ Baggini, J. *Atheism – A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2003, s. 3.

¹⁶ Domnívám se, ačkoliv pro toto tvrzení nemám žádná reliabilní data, že ateismus, který v sobě zahrnuje nevíru v Boha spojenou s vírou v různé nadpřirozené prvky, astrologií začínaje, můžeme najít v České republice. Ta je sice proklamována jako nejateističtější stát na světě, nicméně onen aktivní ateismus je zde na velmi omezené úrovni. Tento můj názor lze indikovat hned z několika indicí. Jednak by se dalo říct, že víra v astrologii a různé jiné nadpřirozené okultní záležitosti je v české víře relativně rozšířená a Češi si jí nahrazují svou nevírou v Boha. Dalším, a tentokrát již faktem, je, že v České republice prakticky vůbec nevychází ateistická literatura ve smyslu překladů ateistických spisovatelů ze zahraničí. Kromě Božího bludu od Dawkinse a Bůh není veliký od Hitchensa (který se prodával „natolik“, až skončil v Levných knihách) se čeští nakladatelé k překladům jiných

křídla bere nejen nevíru v Boha, ale prakticky vše nedokazatelné, logicky neodůvodnitelné a rozumu a vědě odporující, už má daleko blíže k NA Dawkinse a Hitchense.¹⁷

Chceme-li obsáhnout pojem ateismu v jeho úplnosti, musíme vzít v potaz i praktické užití tohoto slova v historii. Pomůže nám to totiž pochopit, za jakých podmínek se etymologie tohoto slova vyvíjela a lépe tak pochopíme, proč se z pojmů ateismus a ateista stala slova často chápaná s negativní konotací. A stejně tak nám to pomůže lépe pochopit, proč se v dnešní době stává pro ateisty takřka nutností existence takového myšlenkového proudu, jakým je NA. Přesný teoretický význam slova je jedna věc, ovšem v praxi často posunutý význam je věcí druhou. V některých případech začnou pojmy žít svým vlastním životem, začnou být užívány účelově a původní význam je nahrazen významem jiným. A to je i případ pojmu ateismus. Kromě původního významu, tedy nevíry v Boha(y) a / nebo popírání existence Boha, ateismus zároveň znamená víru v „nesprávného“ Boha(y) či špatný způsob víry v Boha(y).

Jak je něco takového možné? Již v dobách antiky se můžeme setkat s tím, že „špatná víra“ byla považována za „nevíru“. Obvinění z ateismu se tak mohla vztahovat nejen na někoho, kdo nevěřil v Boha, ale také na někoho, kdo neuctíval lokální božstva, jež byla uznávána tamní majoritou. Za ateistu tak v určité společnosti může být považován i člověk hluboce věřící v Boha, avšak Bůh, kterého uctívá, je Bohem cizím, jiným, než jaký se uctívá v dané oblasti.¹⁸ Řekové, Římané, pohané i křesťané si velice brzo pojem „ateismus“ osvojili a začali jím označovat svoje oponenty, ať už v rovině politické, náboženské nebo třeba i osobní.¹⁹ Historie účelového užívání pojmu ateismus náboženskými i politickými autoritami tak začíná právě zde. Když lidé mluvili a jednali ve jménu Boha, ten k tomu žádné námítky neměl. Jeho mlčenlivost tak jeho „vyslancům“ zde na Zemi vždy umožňovala mluvit a jednat jeho jménem. Jestliže tedy někdo nevěřil v Boha místních autorit (což prakticky přeneseně znamenalo, že neuznával jejich autoritu), byl automaticky označen za ateistu.²⁰ Najdeme mezi nimi kněze a upřímné věřící, stejně jako otevřené popírače existence Boha a filosofy.²¹ Je nutné dodat, že ateistickou nálepkou nedostávali jen jednotlivci, ale i samotné myšlenkové /

knih od ateistických autorů (a že je takových knih za posledních dvacet let doopravdy hodně) neodhodlali. Zřejmě dobře vědí proč – tyto knihy by se v nejateističtějších státech na světě moc dobře neprodávaly.

¹⁷ Baggini, J. *Atheism – A Very Short Introduction*, s. 3-4.

¹⁸ Onfray, M. *In Defense of Atheism*, s. 15.

¹⁹ Bremmer, J. N. *Cambridge Companion to Atheism*, s. 22.

²⁰ Onfray, M. *In Defense of Atheism*, s. 16.

²¹ Tamtéž, s. 25.

filosofické směry, které existenci Boha zpochybňovaly, či k tomu měly potenciál. Za ateistické tak mohly být označovány směry jako skepticismus, stoicismus, sofismus, deismus či racionalismus.²²

Jak na ateismus nahlíží samotné náboženství, konkrétně pak nejznámější internetová katolická encyklopedie *New Advent*, je zřejmé z následující citace z hesla „The Existence of God“: „*Kdyby teismus musel čelit pouze prázdnotě ateistických argumentů, byl by jeho úkol poměrně lehký. Formální dogmatický ateismus vyvrací sám sebe a nikdy na svou stranu nezískal odůvodněný souhlas významného počtu lidí.*“²³ Katolická encyklopedie *New Advent* však zachází ještě dál, když se přímo pod heslem „Atheism“ dočteme následující: „*Mezi těmi²⁴, kteří jsou nositeli pozitivního teoretického ateismu, nikdo z nich nebyl brán dostatečně vážně, aby uplatnil jakýkoliv svůj vliv na trendy vědeckého a filosofického myšlení.*“²⁵ Pokud se tato definice vztahuje na období křesťanské nadvlády v Evropě, kdy byl jakýkoliv (i domnělý) ateismus krvavě potlačen, pak vůči ní nelze mít žádných výhrad.

Na české *Katopedii* („*encyklopedie psaná katolíky pro katolíky*“) sice heslo „ateismus“ nenajdeme, zato „NA“ už ano. Čím se podle *Katopedie NA* vyznačuje? „*Obecně se NA vyznačuje jednak na anglojazyčný svět neobvyklou agresivitou, jednak mimořádnou nekompetentností autorů v oblasti náboženství, filosofie a historie, primitivností jejich argumentace a obrovským množstvím nepravd a argumentačních faulů, což ve výsledku prakticky zcela vylučuje diskusi s nimi.*“²⁶ Zajímavě se však tato definice jeví ve srovnání se základním pravidlem *Katopedie*: „*V případech, kde existují zásadně různé pohledy na věc, má být jako základní a pravdivý brán ten závazný katolický.*“²⁷

2.2 Věřící jako ateisté aneb geografická podmíněnost víry

²² Converse, R. W. *Atheism as a Positive Social Force*. New York: Algora Publishing, 2003, s. 148-149.

²³ Toner, P. The Existence of God. In *The Catholic Encyclopedia* [online]. 1909 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.newadvent.org/cathen/06608b.htm>>.

²⁴ Myšleno mezi vědci a filosofy.

²⁵ Aveling, F. Atheism. In *The Catholic Encyclopedia* [online]. 1907 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.newadvent.org/cathen/02040a.htm>>.

²⁶ Pospíšil, I. J. T. Nový ateismus. In *Katopedia* [online]. Last modif. 10. 6. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.katopedia.cz/index.php?title=Nov%C3%BD_ateismus>.

²⁷ Pospíšil, I. J. T. Hlavní strana. In *Katopedia* [online]. Last. modif. 5. 5. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.katopedia.cz/index.php?title=Hlavn%C3%AD_strana>.

Jestliže jsem výše uvedl, že ateistou mohl být, a stále může být, označen i člověk věřící v Boha, bude dobré vysvětlit si, proč tomu tak je. Vyznavači křesťanství a islámu, tedy dvou největších současných náboženství na světě, si myslí, že právě jejich náboženství je to pravé, zatímco všechna ostatní náboženství jsou špatná a nepravdivá. V umírněnějším případě se pak dozvíte, že respektují ostatní náboženství, leč to jejich je zkrátka lepší – prostě to jediné pravé. Zajímavé je se na tato tvrzení podívat v historické perspektivě, když si uvědomíme, že tomu není o moc více než dva tisíce let, kdy mělo v tehdejší antickém Řecku „olympské náboženství“ podobnou pozici jako dnes křesťanství v anglo-americkém světě. Rozdílem bylo, že nešlo o monoteismus, nýbrž o polyteismus, a že místo Jahveho se uctívali Zeus, Apollón, Athéna a další olympská božstva. Homér, Hésiodos a další ve svých dílech zaznamenali mýty o stvoření světa a vypracovali takřka kompletní „olympskou teologii“, ze které se pak toto náboženství zrodilo.²⁸ U starořeckých mýtů uznáme nezpochybnitelnou uměleckou a prozaickou hodnotu, ale z pohledu dnešního člověka se pozastavujeme nad tím, že by to snad někdo mohl brát vážně. Ovšem uvědomí si dnes křesťan či muslim, že za určitou dobu, v závislosti na mnoha proměnných, bude jejich Bible a Korán ve stejné pozici, v jaké je dnes kompletní starořecká mytologie?

Ateistům dnes přijde absurdní, když někdo skutečně věří v Jahveho. Křesťané to považují za projev netolerance, či snad dokonce vyvolávání náboženské nesnášenlivosti. Když ale uvedeme, že pro Atéňany bylo Slunce Bohem (Helios)²⁹, bude to z pohledu křesťanské teologie stejně absurdní, jako připadá ateistům víra v Jahveho. Před nástupem křesťanství v Evropě byla určující mocenskou silou na starém kontinentu Římská říše, se svou mytologií a božstvy, jež byla odvozena z mytologie řecké a etruské. Dia nahradil Jupiter, Arése Mars, Poseidóna Neptun a podobně. Co však bylo důležité – křesťané byli v té době považováni za ateisty.³⁰ Po nástupu křesťanství k moci byli zase ateisté příslušníci původních klasických náboženství. Pomyslnou pointou je, že pro každé náboženství je nějaké odlišné, konkurující náboženství, v podstatě ateistické. V určité specifické definici je tedy ateistou někdo, koho určité společenství věřících chápe jako jinověrce.

Tento proces, při kterém jednotlivá náboženství považují sebe navzájem za ateistická, se táhne napříč lidskou historií a ukrývá v sobě zajímavou myšlenku. V rámci všech náboženství

²⁸ Graves, R. *Řecké mýty*. Přel. J. Hanuš. Brno: Levné knihy KMa, 2004, s. 21-28.

²⁹ Bremmer, J. N. *The Cambridge Companion to Atheism*, s. 13.

³⁰ Tamtéž, s. 12.

existují za celou historii statisíce, či spíše miliony různých Bohů. Jak si kdo může být jistý, že pokud Bůh (či Bohové) existují, zrovna on věří v toho správného (správné)? Tato otázka musí být pro každého věřícího kruciólní v tom okamžiku, kdy si uvědomí, že většina Bohů slibuje za to, že nebude plnit jejich příkazy, poměrně kruté tresty. A jaká je šance, že z těch milionů a milionů potenciálních Bohů věří konkrétní náboženství zrovna v toho pravého? To, jaké náboženství dnes kdo vyznává, je z velké procentuální většiny otázka nikoliv nazírání a objevování nějaké skryté pravdy, nýbrž otázka čistě geografická. Pokud se narodíte v Saúdské Arábii či v Indonésii, existuje velká pravděpodobnost, že budete muslimové. Pokud se narodíte v USA či v Brazílii, budete s vysokou pravděpodobností křesťané. V Indii či v Nepálu pak můžete počítat s hinduismem, a tak podobně. Ve světě existuje velké množství lidí, kteří pravdy svého náboženství berou smrtelně vážně a přitom si neuvědomují, že premisou pro všechny jejich absolutní pravdy je „pouhá“ geografie. I to je jeden z důvodů, proč NA kritizuje ničím nepodloženou náboženskou sebejistotu jednotlivých věřících a náboženských představitelů.

2.3 Ateismus z pohledu ateistů

Ještě před tím, než se podíváme na to, jak ateismus definují představitelé NA, uveďme si, jak ateismus pojímal Baron d'Holbach, francouzský osvícenec, a první otevřeně ateistický filosof, který hlásal, že náboženství je nutné zničit. Holbach viděl ateistu jako někoho, kdo ničí chiméry, které po staletí škodily a škodí lidskému pokolení. Jeho úkolem je přivést lidstvo zpět k přírodě, zkušenosti a rozumu³¹ a vymazat z lidského povědomí Boha, jehož hypotézu považuje nejen za nesmyslnou, ale i nebezpečnou.³²

Jak ateismus pojímají tři nejvýznamnější představitelé NA, tedy Dawkins, Hitchens a Harris? Začnu u Hitchensa. Ten v ateismu nevidí přesvědčení v pravém slova smyslu. Ateisté se dle něj nespolehají výhradně na vědu a rozum, ty totiž považují pouze za nutné, nikoliv postačující faktory, zároveň však ateisté nevěří ničemu, co je v rozporu s vědou nebo se přičí zdravému rozumu. Věda tak představuje jakýsi základ, minimální stavební materiál pro ateismus. Ateisté se dle Hitchensa mohou lišit v názorech na celou řadu témat, avšak co vždy respektují, je svobodné bádání, nepředpojatost a hledání nových myšlenek už kvůli

³¹ Holbach, P. H. D. *Kapesní bohoslóví*. Přel. J. Ježek. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957, s. 157.

³² Halada, J. *Osvícenství – věk rozumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 141.

myšlenkám samým. Ateisté také nevěří v nebe ani v peklo a jsou smířeni s tím, že žijí pouze jednou. Jsou také zcela přesvědčeni o tom, že k dobrému mravnímu životu není potřeba náboženství – právě naopak. Oběti a ceremoniály spojené s náboženstvím ateisty odpuzují a stejně tak ateisté nepotřebují duchovenstvo či nějakou hierarchickou strukturu, aby ochránili své učení.³³

Harris tvrdí, že „*ateismus není ničím více než hlukem, který dělají rozumní lidé tváří v tvář neoprávněným náboženským přesvědčením.*“³⁴ Ateista je podle Harrise někdo, kdo věří, že vražda byt' i jediné malé holčičky – třeba i jednou za milion let – vrhá pochybnosti na ideu laskavého a milujícího Boha.³⁵

Dawkins pak vidí ateistu jako někoho, kdo se na Jehovu dívá stejně, jako se každý slušný křesťan dívá na Thora či Baala. A zároveň velice trefně poznamenává něco, co navazuje na problematiku, které jsem se věnoval výše, a sice to, že všichni lidé jsou ateisté vůči většině Bohů, ve které lidstvo kdy věřilo. Někteří jen jdou ve své nevěře o jednoho Boha dále.³⁶ Dawkins problematiku uzavírá tím, že ať už ateismus definujeme jakkoliv, je to rozhodně akademický názor, na který má člověk právo, aniž by za něj byl urážen.³⁷

Pohledů na ateismus bychom samozřejmě našli ještě celou řadu, pro účely této práce však považuji za dostačující výše uvedený výčet, který poukázal na šířku, ale i hloubku, které může tento pojem nabývat. Více než slovníkové definice jsou důležitější pohledy na ateismus, jež jsou zastávány současnými ateistickými filosofy, a především pak představiteli NA, kterým se budu v této práci věnovat především. Jeden z nejvýznamnějších současných ateistických filosofů, Alex Rosenberg, píše na prvních stránkách své knihy *The Atheist's Guide To Reality*, že ateismus je náročný, přísný a zároveň dechberoucí pohled na realitu, který byl obhájěn nade vší pochybnost. Říká se mu věda.³⁸

3 Počátky a zrod ateistické myšlenky

³³ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*. Přel. J. Martínek. Praha: Metafora, 2009, s. 16-18.

³⁴ Harris, S. *Letter to a Christian Nation*. Londýn: Bantam Press, 2007, s. 51.

³⁵ Tamtéž, s. 52.

³⁶ Čímž Dawkins naráží na monoteistická náboženství.

³⁷ Dawkins, R. Richard Dawkins o militantním ateismu. Přel. V. Štourač. *TED Talks* [online]. 2002 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.ted.com/talks/lang/cs/richard_dawkins_on_militant_atheism.html>. [13:18 - 13:59].

³⁸ Rosenberg, A. *The Atheist's Guide to Reality*. New York: W. W. Norton & Company, 2011, s. 4.

Cílem této kapitoly není poskytnout kompletní a všezahrnující seznam nositelů ateistické myšlenky v historii, proto se v této kapitole zaměřím pouze na vybrané filosofy, kteří byli z mého subjektivního hlediska určitým způsobem důležití pro rozvoj ateistické myšlenky. Zároveň lze některé z myslitelů, které v kapitole představím, považovat za v jistém smyslu předchůdce dnešních představitelů NA. U každého z těchto myslitelů pouze ve stručnosti nastíním základní osu jejich kritiky Boha a náboženství.

Ostrá kritika náboženství není něčím, co by bylo jako myšlenkový směr etablováno až se vznikem NA na počátku 21. století. Naopak, existuje zde dlouhá filosofická tradice, jejíž počátky můžeme vystopovat až do období antického Řecka. Stejně jako se dnes NA nespokojí s pouhým samoúčelným popíráním existence Boha, i v dobách minulých žilo mnoho myslitelů, kteří se nebáli frontálně útočit na samou podstatu náboženství. Označit někoho za prvního ateistu, ve smyslu strůjce ateistické myšlenky, není už z principiálních důvodů možné. První člověk, který se ateismem zabýval hlouběji a pracoval s jeho myšlenkou alespoň na nějaké filosofické rovině, žil pravděpodobně před mnoha tisíci roky, a z tohoto důvodu o něm nemáme žádné historické záznamy. Nicméně je doloženo, že myšlenka ateismu se rozvíjela i mimo západní filosofickou tradici, konkrétně v Indii. Znamý indický nositel Nobelovy ceny, ekonom, filosof a náboženským přesvědčením agnostik, Amartya Sen, uvádí, že sanskrit má největší ateistickou literaturu, jaká existuje v nějakém klasickém jazyce. V 6. století př. n. l. existovala v tehdejší Indii filosofická škola Čárváka, která nepatřila mezi ortodoxní hinduistické školy, ale naopak reprezentovala materialismus a anti-teismus. Čárváka představovala hédonistický pohled na svět a odmítala například myšlenku posmrtného života.³⁹

Nevíme, zda přímo ateismus, ale přinejmenším náboženský skepticismus byl přítomný už ve starém Egyptě, Babylonu či Číně. Z Egypta se nám dochovala památka z 18. století př. n. l., ve které se pochybuje o správnosti učení kněžích. V díle *Rozhovor pána s otrokem*, původem z Babylonu, se kritizují názory kněžích na smysl života. V čínské *Knize proměn* z 9. - 7. století př. n. l. se kromě materialistických myšlenek objevují i pochybnosti o spravedlnosti nebes.⁴⁰

³⁹ Jandourek, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 20.

⁴⁰ Kolektiv autorů. *Ateistický slovník*. Přel. V. Andříšek et al. Bratislava: Pravda, 1984, s. 53.

Významný český filosof a religionista Břetislav Horyna uvádí, že objektivizující pohled na náboženství lze předpokládat ve společnostech, ve kterých je kultura schopná celkového kritického zpochybnění nejen cizích náboženských tradic, ale i závaznosti vlastního náboženství. Jak dále dodává, něco takového je možné pouze na úrovni dostatečného intelektuálního odstupu od náboženství jakožto kulturního jevu, tedy na úrovni kritiky náboženství. V momentě, kdy se náboženství stává předmětem kritické racionální reflexe, lze mluvit o jeho objektivizaci.⁴¹ Co se týče západní, evropské tradice kritiky náboženství, lze konstatovat, že řečtí a římské myslitelé byli těmi prvními, kdo zaujal postoj myšlenkově nezávislé filosofické reflexe náboženství.⁴²

Filosofie se v průběhu svých dějin velice často kriticky vymezovala vůči náboženství a tato filosofická tradice začíná právě v období antiky.⁴³ Už v antice tak vzniká určitý typ filosofie náboženství, která vysvětlovala náboženství jako systém nižších, teoreticky nezdůvodnitelných, předvědeckých a mimoracionálních výkladů různých přírodních a společenských jevů. Jak víme, neznamenal to, že by řečtí filosofové zcela zavrhlí pojem Boha, pouze byly jejich koncepce, na rozdíl od těch ryze náboženských, snahou o přirozené vysvětlení přírodních či společenských jevů, a filosofický „Bůh“ tak byl již v období antiky na zcela jiné úrovni než ten náboženský.⁴⁴ To, na co v době francouzského osvícenství důrazně upozorňovali filosofové jako Holbach, de la Mettrie či ve 20. století Russell, tedy že náboženství ztratilo právo na existenci, jelikož filosofie a věda mají prostředky ke zdůvodněnému řešení otázek, na které dříve hledalo odpovědi náboženství, tak má zcela nezpochybnitelně kořeny již ve starověkém Řecku s příchodem první filosofie. Ta se snažila o nahrazení neadekvátních mýtických náboženských výkladů skutečností výklady přirozenými a logicky-racionálními.⁴⁵

3.1 Vztah k Bohům v antice

Pravděpodobně prvním filosofem, který upustil od božského výkladu vzniku života na Zemi a kterého je tedy důležité zde zmínit, byl Anaximandros z Milétu. Podle něj se první živé bytosti zrodily ve vlhku (prvními živočichy na Zemi byli mořští tvorové) a byly obaleny

⁴¹ Horyna, B. – Pavlincová, H. *Dějiny religionistiky*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2001, s. 10.

⁴² Tamtéž, s. 11.

⁴³ Hejna, D. *Náboženství a společnost*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 62.

⁴⁴ Tamtéž, s. 63.

⁴⁵ Tamtéž, s. 64.

ostnatou kůrou. Jeho teorii vzniku samotného člověka pak lze označit za brilantní, uvědomíme-li si, že žil na pomezí 6. - 5. století př. n. l. Dle Anaximandra se člověk původně zrodil z jiných živých bytostí, jelikož jiné bytosti se dokáží brzy po svém narození žít samy, zatímco člověk jako jediný musí být dlouho kojen. Proto člověk dlouho přežíval v útrokách ryb a ty zadržovaly plod až do puberty, poté rybovitě bytosti praskly a vystoupily z nich muži a ženy. První živé organismy vůbec pak vznikly z hlenovité masy působením slunečního tepla. Anaximandrův pokus o racionální výklad původu života, ve kterém si nepomáhá působením božských sil, je první, o němž víme.⁴⁶ Anaximandrův „ateismus“ se však týkal nejen jeho výkladu vzniku života, nýbrž i jeho popisu nebeských těles. Anaximandros ve Slunci, Měsíci i jiných hvězdách nespatoval nic božského – považoval je za gigantická ohnivá kola kroužící nad Zemí.⁴⁷

Ještě za Anaximandrova života se narodil vůbec první význačný kritik tradičního řeckého náboženství, Xenofanés z Kolofónu. Velice známým se stal jeho následující názor na tehdejší antropomorfní božstva: „*Aithiopové tvrdí, že jejich bohové jsou ploskonosí a černí, Thrákové, že ti jejich mají bleděmodré oči a rusé vlasy. Kdyby však volí, koně či lvi měli ruce anebo uměli rukama kreslit a zhotovovat díla jako lidé, koně by kreslili podoby bohů podobné koňům a volové podobné volům a ztvárnili by je právě s takovými těly, jaká mají oni sami.*“⁴⁸

Xenofanés zároveň tvrdí, že o podstatě Bohů nemůžeme nic přesného vědět – můžeme mít pouze domněnky.⁴⁹ Že byl Xenofanés myslitelem na svou dobu vsutku osvíceným lze doložit i z toho, že to je jediný starý myslitel, o němž máme doloženo, že neuznával orákula a proctví. A stejně jako Anaximandros také neuznával božskost nebeských těles a přírodních jevů. Kupříkladu duhu, jež byla u Hésioda Bohyní jménem Iris, vysvětloval Xenofanés jakožto meteorologický fenomén.⁵⁰

Xenofanés však nebyl ateista, jeho kritika polyteistického antropomorfního náboženství totiž byla vedena z pozic obhajoby monoteismu. Xenofanés považoval za bezbožné ty, kteří tvrdili, že Bohové vznikli či že zemřeli.⁵¹ Bůh je dle něj jeden a smrtelníkům není podobný ani tělem,

⁴⁶ Kirk G. S. et al. *Předsókratovští filosofové*. Přel. F. Karfík et al. Praha: Oikoymenh, 2004, s. 182-183.

⁴⁷ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 69.

⁴⁸ Kirk, G. S. et al. *Předsókratovští filosofové*, s. 217.

⁴⁹ Svoboda, K. *Zlomky předsókratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 47.

⁵⁰ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 70.

⁵¹ Svoboda, K. *Zlomky předsókratovských myslitelů*, s. 48.

ani myslí.⁵² Toto božstvo zároveň identifikuje s vesmírem. Nelze však s určitostí tvrdit, že byl Xenofanés jedním z prvních monoteistů, ze zlomků se totiž zdá, že existenci jiných Bohů připouští.⁵³

Hérakleitos z Efesu byl vůči řeckému antropomorfnímu náboženství kritický podobně jako Xenofanés a ze zachovalých zlomků je patrné, že zesměšňoval idolatrii olympského náboženství.⁵⁴ A podobně jako Anaximandros, Hérakleitos taktéž nevysvětloval vznik světa prostřednictvím Bohů. Svět dle něj vždy byl, je a bude věčně živým ohněm, rozněcujícím se podle míry a hasnoucím podle míry. Bůh je pak pro Hérakleita jednotou protikladů, je tím, v čem je obsažen veškerý smysl jako v souhrnu a co všemu smysl dává.⁵⁵

Za skutečný akt rouhačství však lze označit výroky dalšího významného antického filosofa, Anaxagoráse z Klazomen. Ten tvrdil, že ve vesmíru nejsou ani Bohové, ani zázraky, ani věštby a že vše je možno vysvětlit racionalisticky. A tak například Slunce nepovažoval za Boha Heliose, ale pokoušel se o přírodovědecký výklad jeho existence – Slunce popisoval jako rozžhavenou masu kamene, jež se oddělila od Země.⁵⁶ Jeho myšlenky byly v tomto ohledu samozřejmě složitější, jimi se však zabývat nebudeme. Důležité je to, že Anaxagorás byl prvním známým filosofem, který se usadil v Athénách. A jak již bylo řečeno výše, v Athénách bylo Slunce Bohem.⁵⁷ K tomu je pak třeba dodat, že ateismus (a takové prohlášení samozřejmě za ateistické považováno bylo) byl ve starověku z právního hlediska považován za kriminální čin.⁵⁸ Pokud se tedy na jeho veřejně proklamované myšlenky podíváme v tomto kontextu, je zřejmé, že šlo o mimořádně velký projev rouhačství a rebelie vůči tamnímu náboženství. Anaxagorás tak byl kvůli svým názorům prvním v dlouhé řadě filosofů, jež byli vystaveni tzv. asébieckému procesu. To v praxi znamenalo, že byli nařknuti z bezbožnosti (asébie) a nějakým způsobem postiženi za své názory. Anaxagoras byl za svůj „ateismus“ vykázán z Athén.⁵⁹

Nutno podotknout, že tato tradice perzekuování člověka za jeho ateismus, která započala v 5. století př. n. l., byla v Evropě přítomná ještě ve 20. století. Stačí připomenout například soud s

⁵² Kirk, G. S. et al. *Předsókratovští filosofové*, s. 218.

⁵³ Jandourek, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 23.

⁵⁴ Kirk, G. S. et al. *Předsókratovští filosofové*, s. 270-271.

⁵⁵ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 74.

⁵⁶ Tamtéž, s. 75.

⁵⁷ Bremmer, J. N. *The Cambridge Companion to Atheism*, s. 13.

⁵⁸ Jandourek, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 21.

⁵⁹ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 75.

Russellem z roku 1940 v New Yorku, kdy byla jeho stat' „V co věřím“ jednou z knih, jež byla u soudu předložena jakožto důkaz toho, že Russell není způsobilý přednášet na tamní univerzitě.⁶⁰ A podíváme-li se mimo Evropu, je toto pronásledování ateistů ve větší či menší míře přítomno pořád. Anaxagorás tak svým zpochybněním toho, že Slunce je Bůh, započal smutnou tradici, která doposud neskončila.

Výrazný zlom ve způsobu kritiky náboženství přináší vzestup sofismu, jelikož k výrazným rysům sofistických myslitelů patřila právě kritika náboženství. Veškerá dosavadní kritika náboženství nebyla vedena z ryze ateistických pozic, ale soustředila se spíše na problémy spjaté s antropomorfními představami o bozích. Sofisté přinášejí zlom v tom, že u nich můžeme nalézt vůbec první teorie vzniku náboženství. Zároveň pak jejich kritika často vedla k otevřeně ateistickým závěrům.⁶¹

Za nejznámějšího sofistu je obecně považován Prótagoras. V kontextu této práce je Prótagoras důležitý tím, že se jedná o vůbec prvního zcela typického agnostika v dějinách filosofie (což v antice znamenalo, že byl považován za ateistu). Agnostik, tedy člověk zastávající agnosticismus v otázce existence Boha, je někdo, kdo tvrdí, že o Bohu nelze říct ani že existuje, ani že neexistuje. Agnostik je tedy člověk, který se jednoduše domnívá, že už z principiálních důvodů je teismus (deismus) i ateismus argumentačně neudržitelný a nedokazatelný. Filosofický počátek této názorové linie pak nacházíme právě u sofisty Prótagorase, konkrétně v jeho spise *O bozích*: „*O bozích nemohu vědět, ani že jsou, ani že nejsou, ani jakou mají podobu.*“⁶² Za svůj těžký zločin, herezi, byl Prótagoras poslán do vyhnanství a jeho spis *O bozích* byl spálen na hranici.⁶³

Je tedy zřejmé, že tento projev kulturního barbarství a primitivismu, tedy pálení knih, není výsadou pouze křesťanství, které je tím „proslaveno“, nýbrž znakem náboženství obecně (i v 20. století jsme byli svědky veřejného spalování knih, nejvýraznějším příkladem je pálení *Satanských veršů* od Rushdieho). Už od antiky se setkáváme s tím, že reakcí náboženství na vyjádření nesouhlasného názoru a na racionální a konstruktivní kritiku, je hysterická reakce, jejímž cílem je zdroj takové kritiky pokud možno zcela eradikovat, jako by se jednalo o nebezpečnou chorobu. Je totiž logické, že v momentě, kdy se knihy, jež racionálně a logicky

⁶⁰ Russell, B. *Proč nejsem křesťanem a jiné eseje*. Přel. F. Kejdana. Praha: Orbis, 1961, s. 41.

⁶¹ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 76.

⁶² Svoboda, K. *Zlomky před Sokratovských myslitelů*, s. 158.

⁶³ Horyna, B. – Pavlincová, H. *Dějiny religionistiky*, s. 12.

vyvrací náboženská dogmata, rozšíří mezi lidmi, najde se minimálně několik takových, kteří o oné racionální kritice začnou přemýšlet a hlouběji ji analyzovat. Metaforicky řečeno, sémě pochybností bude zaseto a náboženská dogmata se tím ocitnou v ohrožení, což pro náboženství znamená potenciální hrozbu.

Zatímco všichni dosud v mé práci uvedení myslitelé byli spíše skeptici, než ateisté v dnešním slova smyslu, sofista Diagoras z Mélu již představuje klasického ateistu. Kritika předchozích myslitelů, spočívající v „pouhé“ polemice, nahrazování antropomorfismu jiným typem Boha či nesouhlasu s oficiálními náboženskými výklady světa, je u Diagorase nahrazena přímým útokem na existenci a samou podstatu Boha, jaký zřejmě do té doby v dějinách evropské společnosti neměl obdoby. Diagoras na scénu přivádí zcela nový typ protináboženského argumentu, a to argument morální. Tento sofista si všiml jedné na první pohled triviální věci, a vyvodil z ní pro náboženství ne zrovna příjemné důsledky. Bohové, tedy bytosti všemocné a vševědoucí, milují spravedlnost. Bohové také pozorují vše, co se ve světě děje a mohou zasahovat do lidských záležitostí. Je tedy logické, že tací Bohové by nemohli připustit, aby existovala nespravedlnost. Ta však v našem světě existuje a viníci a podvodníci často z různých situací vyjdou zcela bez jakéhokoliv postihu. Z toho podle Diagorase vyplývá, že Bohové nemohou existovat, pokud by totiž existovali, tak by existovala i spravedlnost. Tento typ argumentu byl v daleké budoucnosti hodně rozvíjen a rozpracováván a s jeho verzí se setkáme i u představitelů NA. Diagoras je tedy pro dějiny ateismu důležitý tím, že u něj můžeme hledat kořeny morálního argumentu proti existenci Boha.⁶⁴ Reakcí na jeho ateismus bylo vypsání odměny za jeho zabití.⁶⁵

Dalším významným sofistou, důležitým pro dějiny ateismu, je Prodikos z Keu. Zatímco Diagoras byl prvním myslitelem, jež otevřeně popíral existenci Boha, Prodikos byl prvním myslitelem, který poskytl racionální kritickou teorii vzniku náboženství. Podle Prodika je náboženství historická veličina, která má svůj původ v hluboké minulosti a vznikla na základě uctívání věcí, jež nejvíce napomáhaly lidskému životu.⁶⁶ Původ představy Bohů se tak spojoval především s oblastí zemědělského života. Slunce, řeky, oheň či lesy, to vše bylo kvůli svému užitku zbožšťováno. V souvislosti se zemědělstvím tak vzniklo náboženství na základě domněnek, že úsilí lidské práce nezávisí jen na člověku. Prodikos ale poznamenává,

⁶⁴ Graeser, A. *Řecká filosofie klasického období*. Přel. M. Petříček. Praha: Oikoyomenh, 2000, s. 71-73.

⁶⁵ Bremmer, J. N. *The Cambridge Companion to Atheism*, s. 18.

⁶⁶ Horyna, B. – Pavlincová, H. *Dějiny religionistiky*, s. 12.

že pokud budeme náboženské představy vysvětlovat s odkazem k nadějším a úzkostem lidí, jež mají kořeny v této oblasti života (zemědělství) a jež se strachují o odměnu za svou práci, pak musejí být takové náboženské představy nutně iracionální. Pocity (nejen) pracujících zemědělců totiž neříkají nic o existenci Bohů.⁶⁷ Náboženství tak u Prodika funguje jako pomocná síla v různých oblastech lidského života, na kterou se lidé spoléhají a které případně připisují své úspěchy či neúspěchy v různých odvětvích. Pokud je úroda dobrá, jsou s naším jednáním Bohové spokojeni, pokud naopak, musíme se zřejmě víc modlit, aby pro příště byla úroda hrozně lepší a nebyla zničena špačky, jež seslali Bohové jako projev jejich zklamání s naším chováním.

Třetím významným ateistickým sofistou byl Kritias, který předložil do té doby nejkompexnější teorii vzniku náboženství. Dle Kritia je náboženství chytrý výmysl vládnoucích vrstev, jehož jediným účelem je motivovat poddané k věrnosti zákonům. Ve své tragédii *Sisyfos* uvádí dva druhy důvodů pro vznik náboženství. Jednak podle něj náboženství vyrůstá z prospěšnosti a užitečnosti různých přírodních a kosmických jevů pro člověka (které člověk zbožšťuje) a dále pak náboženství vzniká díky strachu lidí před neznámým. Náboženství tak do značné míry funguje jako ideologický nástroj, jehož prostřednictvím je zajištěno, že lidé budou ze strachu před odplatou Bohů dodržovat zákony i když je „nikdo nevidí“. Strach před postihem zde tedy hraje zásadní roli a důležitá je i myšlenka posmrtných odměn a trestů, jež do svého učení zapracovává i Kritiův synovec Platón.⁶⁸

Ještě než přikročím k představení zrodu moderního ateismu v osvícenství, ve stručnosti zmíním tři další, dle mého názoru významné myslitele. Prvním je Démokritos z Abdér, který taktéž hlásal, že náboženství povstala ze strachu lidí před neznámem, především přírodními jevy.⁶⁹ V atomistické teorii pro Boha příliš místa nezbyvalo a Démokritos nevěřil v existenci nadpřirozených sil. Posmrtný život nazval lživými pohádkami vhodnými pro hlupáky. Je však třeba dodat, že mnohým jiným okultním a magickým záležitostem Démokritos věřil a snažil se je často i racionálně zdůvodnit.⁷⁰ Důležitou postavou je rovněž pokračovatel atomistického odkazu, Epikúros, který existenci Bohů nepopíral, ale odmítal názor, že by byli zodpovědní za jakékoliv události v přírodě.⁷¹ Ostrým kritikem náboženství byl i stoupenec Epikúra a římský

⁶⁷ Graeser, A. *Řecká filosofie klasického období*, s. 76.

⁶⁸ Tamtéž, s. 76-79.

⁶⁹ Horyna, B. – Pavlincová, H. *Dějiny religionistiky*, s. 12.

⁷⁰ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 80.

⁷¹ Long, A. *Hellénistická filosofie*. Přel. P. Kolev. Praha: Oikoyomenh, 2003, s. 60-61.

básník, Titus Lucretius Caro. Podle něj jen slabé duše hledají útěchu v náboženství, on sám díky tomu odhazuje víru v jakékoliv nadpřirozené síly. Náboženství považuje za sílu, která člověka utlačuje a brání mu, aby život prožil se všemi radostmi, které život obnáší, a jediné, co může náboženství rozptýlit, je pravdivé poznání přírody.⁷² Ve svém spise *De rerum natura* doslova uvádí, že k nejvyšším projevům zla dohání lidi náboženství.⁷³

Záměrně nyní vynechávám dlouhé časové období až do 18. století. Jak jsem již zmínil, důvodem je, že cílem práce není podat úplný výpis představitelů ateistické myšlenky. Antické představitele považuji za důležité z toho hlediska, že u nich nacházíme počátky kritiky náboženství. Osvícenstvím pak navazuji proto, že se jedná o období, ve kterém se zrodil moderní ateismus, a poosvíceneští myslitelé jsou důležití jako výrazný zdroj inspirace pro představitele NA. Myslitelé, kteří výrazně přispěli k formování ateismu, bychom však našli i v časovém období, kterému se zde nevěnuji, především pak v renesanci.

3.2 Zrod moderního ateismu

Zrod moderního ateismu se datuje do Francie 18. století a je spojený především s představiteli francouzského materialismu jakými byli Holbach, de La Mettrie, Diderot či Helvétius. Století filosofie, jak bývá osvícenské 18. století ve Francii nazýváno, se zde vyznačovalo silným antiklerikalismem většiny francouzských osvícenců. To bylo do značné míry dáno tamní společenskou situací. Jedním ze základních stavebních kamenů předrevoluční francouzské společnosti a jejích stavovských výsad a diskriminací totiž byla katolická církev. Odpor vůči katolické církvi a její ideologii, dogmatům, morálním principům a náboženské nesnášenlivosti, to vše spojovalo určitou část francouzské intelektuální elity. Nejednalo se však výhradně o ateisty, jelikož většina francouzských osvícenců byli deisté. Že dojde k výrazné „změně ovzduší“ naznačovaly již myšlenky jednoho ze zakladatelů francouzského osvícenství, Pierra Bayleho, jež, sám křesťan, hlásal ideu absolutní náboženské tolerance, jež měla být zaručena i ateistům, což byla myšlenka zcela revoluční.⁷⁴

Jean Meslier, Bayleův současník, již ateistou byl a náboženství pokládal za výmysl kněžích určený k ovládnutí nevzdělaného lidu. Evangelia považoval za podvodné výmysly a Ježíše

⁷² Tamtéž, s. 88-89.

⁷³ Lucretius, C. T. *O přírodě*. Přel. J. Nováková. Praha: Svoboda, 1971, s. 101.

⁷⁴ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 152.

Krista pokládal za „člověka nicotného, nízkého a opovrhovaného, bez rozumu, nadání a vědomostí... za blázna, pomatence, ubohého fanatika a šibeničníka,“ jak napsal ve svém spise *Moje závěť*. Dále tvrdil, že „žádné války se nevyrovnejí svou krutostí válkám vedeným za nějaké náboženství“. Jeho kritika byla vskutku všeobjímající a Meslier si myslel, že k vymáčení náboženství je třeba lidem otevřít oči, aby viděli podvod, který je na nich páchán. Meslier byl katolickým knězem a své názory skrýval, jeho spisy byly objeveny až posmrtně.⁷⁵

Prvním radikálním ateistou, jenž hlásal své myšlenky ještě za svého života, byl francouzský filosof a lékař, Julien Offray de La Mettrie. Podle něj svět nebude šťastný, dokud nebude ateistický. Když byli např. Bayle, Spinoza či Hobbes kněžimi označeni za nebezpečné kvůli jejich domnělému ateismu, Mettrie reagoval, že to jsou naopak kněží, kdo je nebezpečný pro společnost. Náboženství považoval za ryze psychologickou záležitost.⁷⁶ Při svém studiu organismů zvířat a člověka pak Mettrie došel k závěru, že mezi nimi neexistuje žádný zásadní rozdíl, a předznamenal tak moderní vědecké poznatky v této oblasti. Mettrie se touto studií snažil poukázat na to, že božský původ člověka a jeho nadřazenost nad ostatními živočichy ztrácí smysl.⁷⁷ Jeho knihy byly v Paříži věřícími páleny a on sám musel uprchnout do Nizozemí, ani tam však po čase nebylo bezpečno, klid našel až na dvoře pruského krále Fridricha II, který si ho pozval coby „dvorního ateistu“.⁷⁸

Denis Diderot je dalším významným francouzským kritikem náboženství. Již jeden z jeho prvních spisů, *Pensées philosophiques*, obsahuje kritiku deistické koncepce Boha. Spis odsoudil pařížský parlament a jeho rozhodnutím byl i veřejně spálen. V roce 1747 pak vychází satira *La promenade du sceptique ou Les allées*, ve které zesměšňoval křesťanství. Kvůli napsání tohoto spisu byl Diderot po domovní prohlídce zatčen a strávil tři měsíce ve vězení v Donjonu. Diderot sám popíral, že by byl ateista, avšak jeho názory rozhodně ateistické byly. Poté, co v roce 1772 pařížský parlament odsoudil Rousseauovo dílo *Emil*, byl Diderot dotázán, zda si myslí, že se má pro pravdu nasazovat život. Diderot opáčil, že by snad i život obětoval, pokud by mohl jednou provždy odstranit ideu Boha z představivosti a paměti lidí.⁷⁹ Existence Boha pro něj byla zcela lhostejnou. Tvrdil například, že důležité je nesplést si vraní oko s borůvkou, avšak věřit nebo nevěřit v Boha je něco zcela nedůležitého. Boha

⁷⁵ Tamtéž, s. 154-155.

⁷⁶ Jandourek, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 35.

⁷⁷ Halada, J. *Osvícenství – věk rozumu*, s. 125.

⁷⁸ Tamtéž, s. 121.

⁷⁹ Röd, W. *Novověká filosofie II*. Přel. J. Karásek. Praha: Oikoyomenh, 2004, s. 237-239.

považoval za jednu z nejzbytečnějších „pravd“ tohoto světa, jelikož ani pro stvoření světa není Bůh nutný.⁸⁰

Domnívám se, že francouzský filosof německého původu, Paul Heinrich Dietrich von Holbach, je, nebudeme-li počítat novodobé ateisty, zřejmě nejznámějším ateistou historie vůbec. Holbach je tvůrcem do té doby největšího a nejdůkladnějšího systematického zdůvodnění protináboženských myšlenek, které vyložil především v dílech *Systém přírody neboli Zákony mravního a fyzikálního světa* (na kterém kromě něj pracovali i Diderot, matematik Lagrange a někteří další a které bylo přezdíváno „Bible ateistického materialismu“), *Kapesní bohosloví*, *Zdravý rozum* a *Společenský systém*.

Holbach vychází ze základní myšlenky, že neexistuje žádná nadpřirozená alternativa přírody.⁸¹ Tu definuje jako obrovský řetězec příčin a důsledků, které nepřetržitě plynou jedny z druhých. Všechna její díla jsou pak výsledky její vlastní energie a těch činitelů či příčin, které vytváří, obsahuje a uskutečňuje.⁸² Pouze neznalost přirozených příčin a sil přírody spolu s nevědomostí lidí dala podle Holbacha vzniknout Bohům.⁸³ Víru v Boha Holbach považuje za akt zoufalství. Lidé dle něj neměli jiné vysvětlení, jež by je smířilo s tragikou života, tak se obrátili k imaginární útěse v podobě náboženství.⁸⁴ Nevědomost spolu se strachem považuje Holbach za dva hlavní pilíře každého náboženství.⁸⁵ Idea Boha tedy vzniká ze strachu před kauzálně nepochopitelnými procesy, vztaženými k fiktivním příčinám. Klanět se Bohu tak znamená klanět se výtvaru svého vlastního mozku, či lépe řečeno, klanět se ničemu – Holbach totiž tvrdí, že pokud budeme důslední, budeme muset přiznat, že Bůh „je prostě nic a přelud, vymyšlený k objasnění přírody, přitom však s touto přírodou ve věčném sporu.“⁸⁶

V oblasti morálky Holbach tvrdí, že náboženství ničí mravnost a rozděluje lidi, namísto aby je spojovalo. Uvádí také, že pro teologické domněnky proti sobě bojují nejen lidé, ale samotné národy, a historie je plná válek, vedených kvůli náboženským domněnkám.⁸⁷ Morálka Bohů

⁸⁰ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 159.

⁸¹ Holbach, P. H. D. *Zdravý rozum*. Přel. M. a P. Rauscherovi. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959, s. 25-28.

⁸² Holbach, P. H. D. *Systém přírody*. Přel. V. Szathmáry-Vlčková. Bratislava: Slovenská Akadémia Vied, 1955, s. 41-42

⁸³ Tamtéž, s. 169.

⁸⁴ Hejna, D. *Náboženství a společnost*, s. 159-160.

⁸⁵ Holbach, P. H. D. *Zdravý rozum*, s. 15.

⁸⁶ Holbach, P. H. D. *Kapesní bohosloví*, s. 187.

⁸⁷ Holbach, P. H. D. *Systém přírody*, s. 222.

tedy bude pro svět vždy škodlivá, protože „*krutým Bohům mohou dobře sloužit vždy jen poddaní, kteří se jim podobají.*“⁸⁸ Holbach na základě výše uvedeného dochází k závěru, že „*náboženství nejen že zlo neléčí, ale zhoršuje ho, znásobuje ho a činí ho trvalejším.*“⁸⁹ Náboženství je pro Holbacha zdrojem fanatismu zaslepujícího lidi a zdrojem svárů, tyranie a zločinů, jelikož vede ke konfliktům, a to proto, že různí lidé mají různé představy o Bohu a mají tendenci je považovat za jediné správné. Holbach říká, že zdravě myslícímu člověku „*není nic tak směšného jako navzájem si odporující si názory přívrženců různých náboženství,*“ a jako příklad uvádí to, že křesťan považuje Korán za směsici bludů, zatímco muslim zase nazývá křesťana modloslužebníkem a domnívá se, že má právo dobývat křesťanské země s mečem v ruce.⁹⁰ Přitom je dle Holbacha náboženství pouze věcí zvyku a módy. Upozorňuje, že Francouzi mohli být stejně tak dobrými mohamedány jako křesťany, pokud by jejich předkové nepřemohli Saracény (zde má Holbach podobný názor jako NA – připomíná, že náboženská víra je determinována především geograficky).⁹¹

Holbach si všímá také toho, že soudobí filosofové „*byli za své filosofické názory pod trestem nejkrutějšího pronásledování vyzýváni, aby se zřekli rozumu a podřídili víře.*“⁹² Nepřátelský poměr křesťanství vůči vědě je dle Holbacha předepsán přímo Písmem. Podle Holbacha je „*věda o spáse jedinou vědou, kterou křesťané podle duchovních potřebují.*“⁹³ Dalším Holbachovým názorem, který dnes rozpracovávají představitelé NA, je tvrzení, že všechny děti se rodí jako ateisté, jelikož nemají žádnou představu o Bohu.⁹⁴ Lze tedy konstatovat, že Holbach měl řadu názorů podobných s názory představitelů NA. Jeho kritika také není cílena výlučně na křesťanství, ale na náboženství obecně, kupříkladu vůči islámu se ve svých dílech vyjadřuje často velice kriticky (islám je dle něj příčinou tupého ustrnutí a je to omyl, pro který několik století krvácela Asie i Afrika).⁹⁵

Důležitou postavou je také skotský filosof David Hume a jeho dílo *Přirozené dějiny náboženství*. V něm se inspiruje Epikúrem a ptá se na adresu Boha: „*Chtěl by zabránit zlu a nedovede to snad? Pak jest malomocný. Či dovede a nechce? Pak jest zlovolný. Či dovede a*

⁸⁸ Tamtéž, s. 223.

⁸⁹ Holbach, P. H. D. *Zdravý rozum*, s. 169.

⁹⁰ Tamtéž, s. 86.

⁹¹ Tamtéž, s. 106.

⁹² Tamtéž, s. 167.

⁹³ Holbach, P. H. D. *Kapesní bohosloví*, s. 20.

⁹⁴ Holbach, P. H. D. *Zdravý rozum*, s. 22.

⁹⁵ Holbach, P. H. D. *Společenský systém*. Přel. A. Šabatková, D. Palátová. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960, s. 70.

chce? Odkud tedy jest zlo?“⁹⁶ Zda byl Hume ateistou je otázkou mnoha dohadů, například český filosof Filip Tvrďý z Univerzity Palackého v Olomouci se domnívá, že Hume ateistou byl.⁹⁷

3.3 Významní představitelé ateismu do 20. století

Ludwig Andreas von Feuerbach byl prominentním autorem kritiky náboženství v 19. století, kterou podal především ve svém díle *Podstata křesťanství*. Jeho kritika se týkala především psychologické stránky náboženství. Feuerbachovou hlavní tezí bylo, že vědomí Boha není ničím jiným než sebevědomím člověka. Křesťanství popsal jako chování člověka k sobě samému (ke svému bytí), ale chování ke svému bytí jako k nějakému jinému bytí. Lidé pak do náboženství promítají svoje touhy a přání. Feuerbach také podotýká, že křesťanské náboženské vědomí si oškliví vznik věcí a místo toho hovoří o pojmu stvoření, což je v podstatě zákaz uvažovat o tom, že věci vznikly na přirozeném základě – je to interdikt uložený vši fyzice a přírodní filosofii. Modlitbu pak Feuerbach považuje za rozhovor člověka se sebou samým.⁹⁸

Velice často bývá v souvislosti s ateismem či kritikou náboženství obecně zmiňováno jméno Karla Marxe, především pak nepřesná citace o náboženství jako opiu lidstva. Christopher Hitchens tuto „opiovou citaci“ považuje za jednu z nejvíce rozšířených nepřesných citací moderní doby.⁹⁹ Co tvrdí Marx ve skutečnosti? Ve svém *Úvodu ke kritice Hegelovy filosofie práva* píše: „*Náboženská bída je jednak výrazem skutečné bída, jednak protestem proti skutečné bídě. Náboženství je povzdech utlačeného tvora, cit bezcitného světa, duch bezduchých poměrů. Je to opium lidu.*“¹⁰⁰ Marxova kritika je založena ideologicky, tedy anti-kapitalisticky. Svět je plný nešťastných, vykořisťovaných lidí, což funguje již od dávné historie, a tak si tito lidé vytvořili náboženství jako zdroj iluzorního štěstí, protože reálnému štěstí brání nerovné ekonomické uspořádání společnosti. Až budou ekonomické nespravedlnosti odstraněny, náboženství samo zanikne, jelikož lidé dosáhnou skutečného štěstí a to iluzorní (náboženství) tak již nebudou potřebovat.

⁹⁶ Hume, D. *Přirozené dějiny náboženství*. Přel. J. Škola. Praha: Jan Laichter, 1900, s. 169.

⁹⁷ Tvrďý, F. *Přirozené dějiny náboženství*. *Massive Error* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://massive-error.blogspot.cz/2012/01/prirozene-dejiny-nabozenstvi.html>.

⁹⁸ Jandourek, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 38-41.

⁹⁹ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 21.

¹⁰⁰ Marx, K. *Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva*. *Marxistický internetový archiv* [online]. 1844 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/121843.htm>.

Friedrich Nietzsche, je postavou, kterou je třeba v každé práci zabývající se ateismem alespoň zmínit. Nietzsche považuje náboženství za produkt úzkosti a jako takový je kvintesencí lži, i když se rádo vydává za poselství nejvyšší pravdy. Nietzsche upozorňuje, že ještě nikdy žádné náboženství neobsahovalo pravdu, a to ani zprostředkovaně ani bezprostředně. Za nejhorší náboženství pak Nietzsche považuje křesťanství, které je dle něj pravým nepřítelem člověka. Křesťanství chce pouze zničit, rozdrtit, omámit a opít, ale jen jedno nechce – míru. A proto je dle Nietzscheho v nejhlubším smyslu barbarské a sprosté. Křesťanství se také na člověku proviňuje tím, že oslabuje a ničí jeho skutečný přirozený vývoj ve prospěch něčeho zcela vymyšleného a nereálného. V pozdějších letech Nietzscheova kritika křesťanství ještě více nabyla na síle a byla obohacena o nové aspekty. Tato kritika byla započata v díle *Lidské, příliš lidské*, vrcholný útok na křesťanství pak přišel v roce 1885 ve známé knize *Antikrist*. V ní se Nietzsche stylizuje do role veřejného žalobce a současně soudce křesťanství a jeho morálky.¹⁰¹ V *Antikristovi* vidí křesťanství jako náboženství bytostně nihilistické povahy, jelikož degraduje přírodu a veškerý pozemský svět ve prospěch vyhlaného a fiktivního „zásvětna“.¹⁰² Považuje jej také za úhlavního nepřítele všeho zdravého, hrdého, svévolného a krásného. Nihilismus má však dle Nietzscheho počátky již u Platóna, který jako první vyhlásil nadmyslový svět idejí za vyšší a skutečnější. Křesťanství tedy dle Nietzscheho není ničím jiným, než zvlugarizovaným platonismem, platonismem pro lid.¹⁰³ Je však třeba upozornit, že i když byl Nietzsche kritický k náboženstvím obecně, některá považoval za méně škodlivá než křesťanství. Kupříkladu buddhismus sice také považuje za nihilistický, avšak zároveň za stokrát realističtější, pravdivější a objektivnější, nežli křesťanství.¹⁰⁴

V závěru *Antikrista* pak Nietzsche vynáší nad křesťanstvím svůj finální verdikt: „*Tím jsem u konce a vynáším svůj ortel. Odsuzuji křesťanství, vznáším na křesťanskou církev nejstrašlivější všech obžalob, jakou kdy který žalobce vzal do úst. Je mi nejvyšší všech myslitelných korupcí, měla vůli k poslední jen možné korupci. Není nic, čeho by se křesťanská církev nebyla dotkla svou zkažeností, každou hodnotu obrátila v nehodnotu, z každé pravdy udělala lež, z každé poctivosti duševní bídáctví.*“¹⁰⁵

¹⁰¹ Major, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Karolinum, 1991, s. 31-32.

¹⁰² Nietzsche, F. *Antikrist*. Přel. J. Fischer. Olomouc: Votobia, 2001, s. 24-29.

¹⁰³ Major, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 32.

¹⁰⁴ Nietzsche, F. *Antikrist*, s. 29-33.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 104.

Sigmund Freud představuje dalšího významného kritika náboženství z přelomu 19. a 20. století. Freud, který byl v mládí silně ovlivněn četbou Bible, již ve svém prvním spise s názvem *Nutková jednání a náboženské úkony* označil náboženství za univerzální nutkovou neurózu.¹⁰⁶ Vyrůstá dle něj z otcovského komplexu a jeho ambivalence.¹⁰⁷ Freud se hlásí k tomu, že navazuje na Feuerbacha a jeho následovníky a podává psychologické odůvodnění ateismu – za projekci myšlenky Boha a celý náboženský svět zdání nebo snů jsou odpovědná přání, fantazie a představivost.¹⁰⁸ V díle *Budoucnost jedné iluze* si pak Freud všímá toho, že náboženství trpí jednou nevyhléditelnou vadou, a to tím, že je až příliš zřetelným výsledkem naší touhy uniknout smrti a nebo ji přežít.¹⁰⁹ V návaznosti na to poznamenává, že náboženský impuls jako takový je ze společnosti nevykořenitelný až do doby, než člověk zvládne svůj strach ze smrti a svou tendenci k účelovému uvažování.¹¹⁰ Freud uznává i pozitivní účinky náboženství, ovšem pouze ve smyslu jakéhosi placebo. Je užitečným nástrojem procesu růstu v tom smyslu, že lidem poskytuje oporu a útěchu. Ale, jak Freud dodává, člověk nemůže zůstat pořád dítětem a náboženství se časem stává škodlivým, jelikož oddaluje a zakrývá jednu důležitou věc, a to schopnost čelit realitě.¹¹¹

Za představitele ateismu z 20. století vybírám Bertranda Russella, kterého považuji za přímého předchůdce NA. Russell tvrdí, že křesťanem není proto, že nevidí žádné důkazy pro křesťanská dogmata. Podobně přistupuje i k ostatním náboženstvím, když říká, že žádný z argumentů ve prospěch existence Boha nepovažuje za logicky platný.¹¹² Podle Russella také neexistuje ani žádný praktický důvod, jelikož „nemůže existovat praktický důvod pro víru v něco, co není pravda. Buď něco je pravda a měli bychom tomu věřit, nebo není a neměli bychom tomu věřit.“¹¹³ Věřit v něco jen proto, že to je užitečné, je podle Russella projevem zásadní nečestnosti a zradou vnitřní intelektuální integrity.¹¹⁴ K náboženské morálce poznamenává, že pochází z primitivních věků a že řada jejích předpisů více ubližuje než

¹⁰⁶ Küng, H. *Freud a budoucnost náboženství*. Přel. H. Medková. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 17-18.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 38.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 64-65.

¹⁰⁹ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 136.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 312-313.

¹¹¹ Jandourek, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 56.

¹¹² Russell, B. Bertrand Russell o náboženství. *YouTube* [online]. 1959 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://youtu.be/bDJ4NOrrnPk>. [00:04 - 00:16].

¹¹³ Tamtéž, [00:24 - 00:36].

¹¹⁴ Tamtéž, [00:44 - 00:58].

pomáhá a tudíž bychom se jí neměli řídit.¹¹⁵ Posmrtný život Russell považuje doslovně za nesmysl.¹¹⁶

Russell se také staví velice kriticky k postavě Ježíše Krista. Dle Russella je v Kristově mravním profilu jeden velmi závažný nedostatek – skutečnost, že věřil v peklo. Russell říká, že žádný člověk, jež je opravdu hluboce lidský, nemůže věřit ve věčný trest.¹¹⁷ Kristus v něj věřil a Russell uvádí, že se u něj setkáváme s mstivou rozhořčeností vůči těm, kdo by snad nechtěli naslouchat jeho kázáním. Russell v tomto ohledu srovnává Krista se Sókratem, u kterého podobný postoj jako u Krista nenachází. Sókrates se k lidem, kteří mu nechtěli naslouchat, choval mile a zdvořile. Jak se prezentoval Kristus Russell dokumentuje na několika citátech z Evangelia sv. Matouše: „*Hadi! Plemeno zmijí! Jak chcete uniknout pekelnému soudu?*“ Podobných veršů však, jak Russell upozorňuje, najdeme v Bibli daleko více. „Útok“ na ducha svatého je taktéž zapovězen: „*Kdo by mluvil proti duchu svatému, tomu nebude odpuštěno ani v tomto věku, ani v nastávajícím*“. Russell dodává, že tato slova způsobila na světě nevýslovně mnoho utrpení, neboť spousta lidí propadli představě, že spáchali hřích proti duchu svatému, a domnívali se proto, že jim nebude již nikdy odpuštěno. Russell podotýká, že člověk, který by měl ve své povaze patřičnou míru laskavosti, by do světa nikdy nevnese tolik děsivých obav a strachu, jako to učinil Kristus.¹¹⁸

4 Nový Ateismus

NA je termínem, který vznikl teprve před několika roky, nicméně už za tuto krátkou dobu se stihl stát termínem značně kontroverzním. Mnoho lidí, kteří nedisponují hlubšími znalostmi o NA, se domnívá, že se nutně musí jednat o organizaci, o jakýsi protiklad vůči organizovanému církevnímu náboženství. Na NA je pak v takových případech nahlíženo jako na samostatné náboženství, které má své pravdy, jež se snaží vnutit lidem. Tyto domněnky jsou ovšem mylné a nikterak nesouvisejí s povahou NA. NA je označením pro intelektuální filosofický a volnomyšlenkářský myšlenkový směr, jedná se tedy čistě o označení určitého intelektuálního postoje, ke kterému se hlásí neformální skupiny intelektuálů a vědců a které spojuje systematická kritika náboženství.

¹¹⁵ Tamtéž, [01:12 - 01:34].

¹¹⁶ Tamtéž, [02:38 - 02:51].

¹¹⁷ Russell, B. *Proč nejsem křesťanem a jiné eseje*, s. 16.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 16-18.

4.1 Význam pojmu a základní teze NA

Termín „New Atheism“ se poprvé objevil v listopadu 2006 na stránkách amerického magazínu *Wired*, konkrétně pak v hlavním článku čísla s názvem „The Church of the Non-Believers“.¹¹⁹ Termín se vžil velice rychle a ostatní média jej velmi rychle přejala, a ještě v listopadu téhož roku jsme se s ním mohli setkat už i na webových stránkách *CNN* v článku „The rise of the 'New Atheists'“.¹²⁰

Za představitele NA jsou tradičně považováni evoluční a molekulární biolog, zoolog a etolog Richard Dawkins, filosof a neurovědec Sam Harris, spisovatel, novinář a literární kritik Christopher Hitchens, filosof a kognitivní vědec Daniel Dennett a často také částicový fyzik Victor J. Stenger. Odpověď na otázku „Co je to NA?“ je pak ukryta v dílech těchto myslitelů z let 2004 - 2007, jejichž obsah dal vzniknout samotnému termínu NA. Za počátek zrodu NA můžeme označit srpen 2004, kdy byla vydána kniha *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason* od Harrise. V roce 2006 pak následovala další zásadní kniha, *The God Delusion* od Dawkinse. V témže roce vyšla i Dennettova práce *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon* a další kniha od Harrise, *Letter to a Christian Nation*. Pomyslný kruh uzavřel v roce 2007 Hitchens se svou publikací *God Is Not Great: How Religion Poisons Everything*, a Stenger a jeho *God: The Failed Hypothesis*.¹²¹ Ze všech těchto knih se staly bestsellery a autorům vynesly značnou mediální pozornost. Dalo by se říct, že s výjimkou francouzského osvícenství se jednalo o zřejmě nejvýraznější útok na náboženství a o manifestaci ateismu v historii lidstva. Po roce 2007 vyšly ještě některé další knihy od zmíněných autorů, nicméně za základ NA lze pokládat uvedených šest titulů.

I přesto, že se těchto pět autorů liší v řadě detailů jejich kritiky náboženství, lze určit některé principy a názory, které jsou všem vlastní. Zřejmě nejdůležitějším tvrzením NA je názor, že Bůh (případně náboženská víra obecně), je regulární hypotézou o světě, která tedy může být vědecky zkoumána a případně vyvrácena jako jakákoliv jiná hypotéza.¹²² Východiska NA se opírají o metafyzický, epistemologický a etický předpoklad. Metafyzický předpoklad se opírá

¹¹⁹ Wolf, G. The Church of the Non-Believers. *Wired* [online]. 2006 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.wired.com/wired/archive/14.11/atheism.html>.

¹²⁰ Hooper, S. The rise of the 'New Atheists'. *CNN* [online]. 2006 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2006/WORLD/europe/11/08/atheism.feature/index.html>.

¹²¹ Celý tento vývoj je dobře popsán na stranách 26 – 43 v další knize V. Stengera, *The New Atheism: Taking a Stand for Science and Reason*.

¹²² Falcioni, R. Is God a hypothesis? The New Atheism, contemporary philosophy of religion, and philosophical confusion. In Amarasingam, A. (ed.). *Religion and the New Atheism*. Leiden; Boston: Brill, 2010, s. 206.

o tezi, že neexistuje nic, co by bylo nadpřirozeného či božského charakteru. Epistemologickým předpokladem je teze, dle níž je náboženská víra v principu iracionální. Morálně-etický předpoklad se pak opírá o tezi, že existuje univerzální a objektivní sekulární morální standard. Kromě tohoto základního rámce spojuje představitele NA také to, že zásadním způsobem využívají přírodních věd ve svých kritikách náboženství a s tím spojený důraz na naturalistická vysvětlení, darwinismus a vědu obecně. Empirickou vědu považují za jedinou bázi pro autentické poznání světa a trvají na tom, že náboženská víra může být opodstatnitelná pouze v případě, je-li založena na relevantních důkazech.¹²³ Z vědeckého hlediska tedy představitelé NA zastávají tezi o tom, že kompletně materialistický model vesmíru nabízí vysvětlení pro všechna naše pozorování, od kosmologie až po lidskou mysl, a nenechává tak žádnou mezeru pro Boha či pro cokoliv nadpřirozeného.¹²⁴ Specifické životní hodnoty NA pak jsou dle jeho představitelů spojeny s humanismem a filosofickým racionalismem.¹²⁵

Při charakteristice a výčtu principů NA se v mé práci striktně přidržuji teoretického zázemí textů klíčových představitelů NA. O stručný výčet se pokusil Stenger, který základní teze NA určil následovně¹²⁶:

- veškerá náboženská víra je pošetilá a nerozumná, včetně jejích umírněných forem
- odpor proti tomu, aby se náboženstvím dostávalo zvláštnímu, zvýhodněnému zacházení
- Bible nedává žádné odpovědi na otázku utrpení
- náboženství není zdrojem morálky
- vesmír je tvořen hmotou a ničím jiným
- ateismus je pozitivní filosofii
- bezbožné společnosti jsou šťastnější a zdravější
- ateismus je na vzestupu a stále více lidí přestává mít strach se k němu otevřeně přiznat

¹²³ Taylor, J. E. New Atheists. In *The Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. ISSN 2161-0002. Last. modif. 29. 1. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.iep.utm.edu/n-atheis/>>.

¹²⁴ Stenger, V. *The New Atheism: Taking a Stand for Science and Reason*. New York: Prometheus Books, 2009, s. 256.

¹²⁵ Tamtéž, s. 261.

¹²⁶ Stenger, V. New Atheism [online]. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.colorado.edu/philosophy/vstenger/Battle/NewAth.pdf>>.

Tyto teze můžeme označit za „vnitřní“, jelikož se opírají o tvrzení samotných představitelů NA. O charakteristiku NA se pokouší rovněž výzkumníci s NA nespojení, jejichž teze o NA můžeme označit za „vnější“. V úvodu mé práce zmíněný projekt *Investigating Atheism* definuje základní teze, obhajované představiteli NA, následovně¹²⁷:

- je téměř jisté, že Bůh neexistuje
- náboženství jsou nebezpečná a nezasluhují automatický respekt
- náboženská víra má naturalistické evoluční vysvětlení
- víra v Boha není kompatibilní s evolucí
- náboženství má tendenci podkopávat vědu
- autonomní sekulární morálka je možná; morálnost nepředpokládá Boha
- život bez víry v Boha není beze smyslu
- náboženské vzdělávání (indoktrinace) dětí je zneužíváním dětí

Noví ateisté chtějí podle *Investigating Atheism* dosáhnout přinejmenším dvou společenských cílů: 1) zajištění integrity a bezpečnosti vědy ve společnosti; 2) ostře odmítnout náboženství a poukazovat na jeho zastaralost s cílem zajištění vlády sekulárního práva. Noví ateisté se také domnívají, že náboženství jsou pro sekulární uspořádání velkou a reálnou hrozbou. Podle představitelů NA se náboženství vyznačují iracionálností, autoritativností, násilím a tudíž představují hrozbu pro svobodu. Noví ateisté často také sami sebe vidí jako dokončovatele projektu evropského radikálního osvícenectví.¹²⁸

4.2 Reflexe NA

Reakce na díla NA byla v akademické sféře dosti rozporuplná. Díla byla většinou odmítnuta jako příliš jednoduchá a zároveň hrubá. Jak ale poznamenává Amarasingam, většina prací reagujících na NA je stejně tak hrubá a spíše posměšná a urážlivá, než aby se s NA nějak vážněji vypořádávala.¹²⁹ Častou výtkou vůči NA je také to, že jeho představitelé ve svých dílech nepřinášejí nic nového, a že vše, co tvrdí, již bylo řečeno (a většinou lépe) dávno před nimi Russellem, Painem, Feuerbachem, Marxem, Freudem, Nietzschem a dalšími.¹³⁰ Nikoliv

¹²⁷ *Investigating Atheism*. 'New Atheist' Goals. *Investigating Atheism* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.investigatingatheism.info/newatheistgoals.html>>.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Amarasingam, A. *Religion and the New Atheism*, s. 2.

¹³⁰ Tamtéž.

přímo odpovědí, ale spíše profesionálním akademickým rozbořem tezí NA, je kniha *Religion and the New Atheism: A Critical Appraisal*, sepsaná kolektivem akademických pracovníků z různých univerzit. Ta, na rozdíl od prací níže zmíněných, není čistě obhajobou teologie a náboženství, ale snahou o objektivní korekci a posouzení myšlenek NA.

Nejvíce reakcí na NA přišlo z tábora náboženského. Za jednu z nejvýraznějších tváří nesouhlasu a polemiky s NA ze strany křesťanů můžeme určitě označit v USA velmi známého křesťanského konzervativního politického komentátora a autora, Dineshe D'Souzu. Ten v reakci na bestsellery Nových ateistů vydal v roce 2007 knihu *What's So Great About Christianity*. D'Souza se s představiteli NA střetl v několika debatách a jeho kritika ateismu je všeobíjající. Ateisty, mimo jiné, obviňuje ve svých článcích i z vraždění dětí¹³¹ a masových vražd¹³². Následující citace pochází ze zmíněné knihy a poměrně dobře vystihuje D'Souzovu rétoriku:

„Ateisté chtějí monopolizovat veřejný prostor a zároveň z něj zcela vyloučit křesťanství. Chtějí politické otázky typu potratů oddělit od náboženství a morálních požadavků. Chtějí ovládnout školství, aby mohli propagovat sekulární ideologii a tím podkopat křesťanství. Chtějí diskreditovat faktická tvrzení náboženství a chtějí přesvědčit zbytek společnosti, že křesťanství je nejen chybné, ale i zlé. Obviňují náboženství za zločiny z minulosti a také za konflikty právě ve světě probíhající. Ve zkratce, chtějí, aby náboženství – a speciálně pak křesťanství – zcela zmizelo ze Země.“¹³³

Z dalších reakcí na Nový ateismus z řad náboženských představitelů lze jmenovat například knihu *A Friendly Letter to Skeptics and Atheists* od Davida G. Myerse, *God and the New Atheism: A Critical Response to Dawkins, Harris and Hitchens* od Johna Haughta, *The End of Reason: A Response to the New Atheists* od Ravi Zachariase, *The Truth Behind the New Atheism: Responding to the Emerging Challenges to God and Christianity* od Davida Marshalla, *The Last Superstition: A Refutation of the New Atheism* od Edwarda Fesera, *Atheist Delusions* od Davida B. Harta či *Reason, Faith, and Revolution: Reflections on the*

¹³¹ D'Souza, D. *Atheism and Child Murder*. *Townhall* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://townhall.com/columnists/dineshsouza/2008/05/12/atheism_and_child_murder/page/full/>.

¹³² D'Souza, D. *Atheism, not religion, is the real force behind the mass murders of history*. *The Christian Science Monitor* [online]. 2006 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.csmonitor.com/2006/1121/p09s01-coop.html>>.

¹³³ D'Souza, D. *What's So Great About Christianity*. Washington, D.C.: Regnery Publishing, 2007, s. 10.

God Debate od Terryho Eagletona. Knižních reakcí z řad teologů a náboženských apologetů bylo samozřejmě mnohem více, zde ve výčtu jsem uvedl pouze některé významné z nich.

Co se České republiky týče, polemiku s Dawkinsem najdeme překvapivě přímo v českém vydání *Božího bludu*, v doslovu Filipa Jaroše s názvem Boží blud a vědecká pravda ateismu a následně v krátkém textu Jak zatočit s konkurencí od Stanislava Komárka. Knižní reakcí na Dawkinse je pak publikace *Dawkins pod mikroskopem* od editorů Jiřího Hanuše a Jana Vybírala. V překladu pak u nás vyšla kniha Richarda Swinburna *Bůh jako vysvětlení*, stejně jako knihy *Křesťanství a ateismus úplně jinak* a *Život po smrti* od výše zmíněného D'Souzy. Velký prostor pro kritiku NA se objevil v religionistických a teologických časopisech. Pro příklad uveďme překlad článku „Nový ateismus? Stará klišé, agresivní tóny, zdravé provokace“ od Klause Müllera v časopisu *Teologické texty*.¹³⁴ Odbornou pozornost vzbudil článek s názvem Náboženství ateistické vědy, jež vyšel v časopise *Respekt* a ve kterém jeho autor, Filip Jaroš, přirovnal NA k sektě.¹³⁵ Filosof Filip Tvrdý z UP Olomouc, který na svém blogu *Massive Error* často hájí teze a stanoviska NA, označil Jarošovu kritiku a přirovnání k sektě za „klasičskou variantu jednoho z nejpatetičtějších pokusů, kterým se snaží zdiskreditovat ateisty“.¹³⁶

Vzhledem k tomu, že hlavním zaměřením této práce je představení NA, včetně jeho historických konotací, a výklad názorů a argumentace Dawkinse a Hitchensova, nikoliv rozbor reakcí na NA, či komparativní porovnávání názorů představitelů NA s názory jejich oponentů, nebudu se v této práci dále reakcemi na NA zabývat. Informace uvedené v předchozích odstavcích slouží především jako stručný přehled literatury vyrovnávající se s NA a také jako upomínka na to, že ideje NA nezůstaly v intelektuálním vakuu, ale naopak, že rozpoutaly poměrně bouřlivou diskusi čítající až desítky vydaných knih v reakci na jejich postoje.

5 Richard Dawkins

5.1 Hlavní body kritiky náboženství

¹³⁴ Müller, K. Nový ateismus? Stará klišé, agresivní tóny, zdravé provokace. Přel. M. Voplakal. *Teologické texty: časopis pro teologii a službu církve* [online]. č. 1, 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-1/Novy-ateismus-Stara-klise-agresivni-tony-zdrave-provokace.html>.

¹³⁵ Jaroš, F. Náboženství ateistické vědy. *Respekt*, č. 7, 2011, s. 71-73.

¹³⁶ Tvrdý, F. Náboženství ateistické vědy. *Massive Error* [online]. 2011 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://massive-error.blogspot.cz/2011/02/nabozenstvi-ateisticke-vedy.html>.

„Papež ateismu“ – i tuto přezdívku si u svých názorových oponentů vysloužil Richard Dawkins, zřejmě nejvýraznější postava NA. Jeho kritiku náboženství můžeme pokládat za takřka „všeobjímající“, jelikož Dawkins útočí z mnoha různých pozic na mnoho různých aspektů náboženské víry i na podstatu náboženství samotného. Dawkinsovu kritiku náboženství se pokusím kategorizovat podle toho, vůči jakým aspektům je namířena. Můžeme vyčlenit následující oblasti a témata Dawkinsovi kritiky:¹³⁷

- kritika nezasloužené úcty vůči náboženstvím¹³⁸
- postulování hypotézy Boží existence a její kritika¹³⁹
- vysvětlení nepravděpodobnosti existence Boha a s tím spojená kritika agnosticizmu¹⁴⁰
- snaha o vyvrácení různých „důkazů“ Boží existence¹⁴¹
- kritika náboženství z hlediska etiky a morálky¹⁴²
- kritika obsahu svatých náboženských textů (především Bible a Korán)¹⁴³
- kritika vlivu náboženství na děti¹⁴⁴
- kritika propojení náboženství s politikou¹⁴⁵
- kritika netolerance, nesnášenlivosti a fundamentalismu, pramenících z náboženství¹⁴⁶
- vysvětlení všudypřítomnosti náboženství v lidské historii¹⁴⁷
- kritika kreacionismu (potažmo inteligentního designu¹⁴⁸) z pozic vědy a evoluční a molekulární biologie¹⁴⁹
- kritika snahy o etablování kreacionismu, respektive ID ve školní výuce¹⁵⁰
- obrana vědy před útoky náboženství¹⁵¹

¹³⁷ Následující citace uvedené u výčtu oblastí Dawkinsovi kritiky všechny směřují na různá místa Božího bludu, tedy Dawkinsovi ústřední knihy týkající se kritiky náboženství. Ani v této knize však nejsou zdaleka všechny oblasti kritiky popsány v úplnosti. Hodně oblastí je v knize jen částečně nastíněno a Dawkins se jim více věnuje v různých článcích, přednáškách, debatách či jiných knihách.

¹³⁸ Dawkins, R. *Boží blud*. Přel. Z. Gabajová. Praha: Academia, 2010, s. 40.

¹³⁹ Tamtéž, s. 50.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 67.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 98.

¹⁴² Tamtéž, s. 237.

¹⁴³ Tamtéž, s. 263.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 340.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 59.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 309.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 186.

¹⁴⁸ Dále jen „ID“.

¹⁴⁹ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 134.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 360.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 310.

Z výčtu je zřejmé, že chtěl-li by někdo obsáhnout Dawkinsovu kritiku náboženství vsutku komplexně a úplně, vydalo by to dle mého soudu na knihu, která by se počtem stran blížila tisícovce. Pro účely této práce se zaměřím primárně na dvě oblasti kritiky (kritiky se mohou prolínat), jejíž základy se pokusím vysvětlit. Nejprve analyzuji Dawkinsův vztah k náboženství, poté vysvětlím problematiku „nezasloužené úcty“ a plynule navážu představením jeho konceptu hypotézy Boží existence, jež je spojena i s kritikou agnosticizmu a poukazem na to, proč je dle Dawkinse náboženství absurdní ve své podstatě. V druhé části pak představím Dawkinsovu kritiku kreacionismu (ID) z pozic evoluční biologie.

5.2 Militantní ateismus

Jak jsem již uvedl výše, Dawkinsovi oponenti jej často označují jakožto „papeže ateismu“. Laicky řečeno, pravý papež lidem káže křesťanství, káže jim a přesvědčuje je o pravdivosti křesťanských dogmat a snaží se je svými kázáními co nejvíce ovlivnit ve prospěch učení katolické církve. Přeneseně vzato tedy Dawkinsova „přezdívka“ může evokovat to, že Dawkins lidem také něco káže, snaží se je přesvědčovat o své pravdě a nebo je vyzývat k ateismu. Dawkins však dle svých slov nevybízí k ateismu, nýbrž k militantnímu ateismu.. Co si pod tímto termínem představit? Lze říct, že Dawkinsův militantní ateismus = NA. Prakticky celá Dawkinsova kritika by se dala označit za militantní ateismus a každý, kdo souhlasí s Dawkinsovými východisky, argumenty a principy se může považovat za militantního ateistu.

Dawkins používá sousloví „militantní ateismus“ dvojím způsobem. První způsob užití je psychologický. Dawkins odmítá násilí jakožto prostředek vědě a ateismu zcela cizí, naproti tomu všechna abrahámovská náboženství jsou v současném světě zapletena do nějakého násilného konfliktu. Některé konflikty, jako třeba ten israelsko-palestinský, nestojí primárně na náboženské bázi (byť sekundárně určitě ano). Náboženské násilí a represe jsou paralelně přítomny v minulosti i současnosti na různých místech světa – kupříkladu stále aktuální je konflikt v Severním Irsku mezi dvěma skupinami křesťanů (katolíci a protestanti), v muslimském světě pak konflikt mezi šíity a sunnity. Hinduistické násilí vůči příslušníkům jiných náboženství je také aktuální. A když mluvíme o násilí, nemusí se jednat čistě o fyzické

násilí. V Indonésii jsou lidé za své přiznání se k ateismu posíláni do vězení.¹⁵² Představitelé žádného náboženství o svém náboženství neřeknou, že je militantní, a veškeré násilí se snaží odůvodnit či omluvit. Dawkins svůj ateismus označuje jakožto militantní ateismus schválně, aby poukázal na absurditu toho, že se mnozí na jeho ateismus dívají skrze prsty – protože se jmenuje militantní – a přitom jeho jedinými zbraněmi jsou pera, knihy, důraz na vědu, racionalitu a logiku, ale, na rozdíl od náboženství, žádné násilí.

Druhý význam predikátu „militantní“ je konkrétní. Dawkins ztotožňuje vědu s ateistickým myšlením a pojímá ateismus (mimo jiné) i ve smyslu intelektuální obrany vědy. Dawkins neklade rovnítko mezi vědu a ateismus, ale poukazuje na myšlenkové zázemí militantního (Nového) ateismu, které vyzývá ke svobodě myšlenkové a tedy i svobodě bádání, a apeluje na rozum a logiku a především se staví proti dogmatům a předsudečnosti obecně. Podle Dawkinse – a to je jeden ze stěžejních momentů jeho kritiky – věda rozleptává náboženství a zároveň i náboženství rozleptává vědu. To je dáno tím, že náboženství dle Dawkinse učí lidi, že mají být spokojeni s triviálními a nadpřirozenými „vysvětleními“, a dále aby přijímali autoritu, zjevení a víru, na místo aby vždy vyžadovali důkazy.¹⁵³ Náboženství by se pozitivní moci evoluční vědy, a vědy obecně, mělo bát, a to především z toho důvodu, že je ateistická. Věda, v Dawkinsově pojetí ztotožněná s ateismem, je tak vůči náboženství hostilní. Význam termínu „militantní ateismus“ tak v tomto pojetí znamená, že se jedná o ateismus nepřátelský vůči náboženské víře. Dawkinsova kritika je nekompromisní – vědu a náboženství pojímá dualisticky a spolupráce či kompromis nejsou možné.

V čem konkrétně spočívá odlišná metodologie u náboženství oproti vědě, která je příčinou toho, že Dawkins používá takto ostrých slov? Steve Bruce z University of Aberdeen, který se zabývá povahou náboženství v moderním světě, uvádí některé příklady distinkce mezi vědou a náboženstvím a pseudo-vědami (astrologie, numerologie, proutkařství apod.), které Dawkins taktéž kritizuje. Věda musí souhlasit s fakty, to znamená, že když někdo něco tvrdí a vysloví nějakou hypotézu, musí tato hypotéza mít oporu v nějakých důkazech a faktech, v opačném případě je falzifikována. Bruce to vysvětluje na příkladu moderní medicíny. Při testování účinků léků se používá metoda tzv. dvojité slepého testu, kdy je skupina nemocných rozdělena do dvou skupin, do pokusné a kontrolní, přičemž jedna skupina dostane nový lék,

¹⁵² Llorens, I. Indonesian Atheist Attacked, Faces Jail Time After Posting 'God Doesn't Exist' On Facebook. *The Huffington Post* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z:

<http://www.huffingtonpost.com/2012/01/20/atheist-attacked-faces-jail-time-facebook-god_n_1219778.html>.

¹⁵³ Dawkins, R. Richard Dawkins o militantním ateismu, [09:95 - 10:18].

druhá neškodné placebo. Lékaři ani pacienti do konce pokusu netuší, co která ze skupin dostala. Pokud se u nemocných v pokusné skupině projeví hromadně výrazné zlepšení stavu, zatímco u kontrolní skupiny nikoliv, mohou být výsledky testu přijaty jako důkaz účinnosti nového léku. V případě tzv. léčení vírou či u akupunktury se za důkaz o jejich účinnosti považují například příběhy o zázračném vyléčení apod., dvojité slepé testy se zde nekonají.¹⁵⁴

Dalším podstatným rozdílem je skutečnost, že vědecká zjištění nikdy nejsou absolutně pravdivá a neplatí jednou provždy, tedy jsou prostá dogmat. Naproti tomu náboženství vždy nějaká nezpochybnitelná dogmata obsahuje – každé minimálně to o existenci Boha. Důležitý je také proces vyrovnávání se s omyly a chybami. Ve vědě třeba popperovský falzifikacionismus – pokud se teorie ve světle sběru dat, jež ji mají ověřit, ukáže jako chybná, je tato teorie vyvrácena a tudíž je z vědeckého hlediska neplatná. Jako názorný protipříklad si můžeme představit podobnou situaci u nějakého šamanistického náboženství. Pacient přijde za šamanem s nemocí a ten na základě své víry určí diagnózu a dá pacientovi kouzelný amulet, který pacient musí po dobu jednoho týdne nosit, aby se vyléčil. Za týden se pacient vrátí k šamanovi s tím, že to nepomohlo a nemoc pořád trvá. Pro šamana to ale není důkazem chybnosti jeho „lékařské metody“. Nemocnému odpoví třeba to, že amuletu dostatečně nevěřil, a proto amulet nefungoval. Z neúspěchu metody se tedy naopak vyvodí správnost dané metody.¹⁵⁵

Výstižný příklad uvádí i český filosof Josef Šafařík ve své knize *Cestou k poslednímu*. Když se zúčastním náboženského procesí do polí s prosebnými modlitbami za dobré počasí a potažmo dobrou úrodu, věřím v to, že všemohoucí Bůh svou vůlí může ovlivnit přírodní dění. Obrátím-li se s informacemi o výhledu počasí do budoucna na meteorologa, ten mi sdělí své vědění a informaci, jaké možnosti z něj lze vyvodit. Pokud se ukáže, že se meteorolog mýlil, bude hledat důvody, proč byla použita metodologie špatná a třeba se i omluví. Farář, jež byl v čele onoho náboženského procesí, mě však v případě špatného počasí a slabé úrody obviní z malověrnosti a nedostatku pokory a vybídne mě k pokání a poslušnosti k Bohu.¹⁵⁶

5. 3 Nezasloužená úcta

¹⁵⁴ Bruce, S. *Sociologie*. Přel. L. Kotačka. Praha: Dokořán, 2008, s. 10-11.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 11-13.

¹⁵⁶ Šafařík, J. *Cestou k poslednímu*. Brno: Atlantis, 1992, s. 74-75.

„Myslím si, že náboženství je nejvíce rozvratnou a nebezpečnou ideologií, jaká kdy byla vytvořena. A co víc, je jedinou ideologií, která je systematicky chráněna před kritikou, a to jak zevnitř, tak z vnějšku.“¹⁵⁷

Začínám zde citací Sama Harrise, jelikož tento jeho výrok z jeho přednášky *The Clash Between Faith and Reason* považuji za signifikantní vzhledem k obsahu této subkapitoly. Harris, stejně jako Dawkins a ostatní představitelé NA, považují za problém skutečnost, že náboženství je soustavně chráněno před kritikou, přičemž tato výsada náboženství není ničím opodstatněná. Jestliže dnes člověk otevřeně kritizuje náboženství (a je jedno, jestli jde o konstruktivní kritiku, či nekonstruktivní urážky – níže vysvětlím proč), tak, slovy Douglase Adamse, kvůli tomu „všichni začnou vyvádět, protože takové věci se říkat nemají“¹⁵⁸. Je to prakticky vzato společenský tlak a společnost sama, kdo vytváří největší bariéru proti kritice náboženství. Kritik náboženství je osobou netolerantní, nechápající náboženskou víru, šířitel náboženské nesnášenlivosti. Tyto a mnohé další predikáty si vyslouží každý, kdo si dovolí kritizovat náboženskou víru. V lepším případě je jeho chování označeno za neslušné, nevhodné, necivilizované a nekultivované, v horším případě se ke slovu dostávají právní záležitosti týkající se urážky náboženského cítění či šíření náboženské nesnášenlivosti.

Dawkins se ptá, proč všechno ostatní kritizovat můžeme, ale náboženství stále zůstává jakási aureola nedotknutelnosti, která jej chrání před kritikou? Proč je kritika náboženství považována za společensky nepřijatelnou, zatímco kritika týkající se takřka nepřeborné sumy jiných otázek je přípustná a nikdo se nad ní nepozastavuje? Proč stojí náboženství, Dawkinsovými slovy, „mimo veškerou kritiku?“¹⁵⁹ Pokud budeme kritizovat liberalismus, konzervatismus, socialismus, pravicovou politiku, levicovou politiku, keynesiánský model ekonomiky či rakouskou ekonomickou školu, je to naprosto v pořádku. Jedinou ideologií, která je před touto kritikou chráněna, je náboženství. Kritizovat například v USA křesťanství znamená takřka automaticky nevolitelnost do politických úřadů.

Kritikové po vydání *Božího bludu* vyčítali Dawkinsovi jeho hrubost a nesnášenlivost. Jak ale sám Dawkins poznamenává, jeho kritika je vlastně v porovnání s kritikou některých

¹⁵⁷ Harris, S. *The Clash Between Faith and Reason*. *FORA.tv* [online]. 2007 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: http://fora.tv/2007/07/04/Clash_Between_Faith_and_Reason. [04-06 - 04:21].

¹⁵⁸ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 41.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 14.

politických komentátorů, divadelních, filmových a literárních kritiků či recenzentů restaurací poměrně mírná.

Rozdíl mezi kritikou jídla v restauraci a kritikou náboženského přesvědčení vidí Dawkins následovně: Zatímco urážka nějaké restaurace se někoho dotkne přímo (majitelé restaurací, kuchaři připravující jídlo) a někdo se tak může skutečně cítit dotčen, rouhání je „*zločinem bez oběti*“.¹⁶⁰

Zkusme si však představit, že by se stejně jako na kritiku náboženství nahlíželo i na kritiku umění (ať už na kritiku ve smyslu objektivní kritické analýzy, či na kritiku ve smyslu vyjádření subjektivního kritického názoru). Umění je prakticky vzato něčím velice abstraktním a takřka v principu nedefinovatelným, protože různí umělci mohou zastávat zcela odlišné názory na to, co umění je, a co není. V tom je situace podobná jako u náboženství, kde také existují různé víry, které jsou si vzájemně protikladné. A stejně jako existuje náboženské cítění věřících, existuje i umělecké cítění umělců či příznivců a znalců umění. Proč by tedy podobně jako náboženské cítění nemělo být chráněno i umělecké cítění? Domnívám se, že takovéto srovnání je zcela relevantní a na místě.

Ve světě umění jsou ostré kritiky na denním pořádku a umělečtí kritici produkují velice často texty, které jsou krajně urážlivé, přičemž tyto texty jsou publikovány odborníky daného žánru. Podívejme se na příklad z České republiky. František Fuka je jeden z nejznámějších a nejvýznamnějších filmových recenzentů v naší zemi. Následuje krátká ukázka z jeho recenze:

*„Ano, je mírně vtipné se na tuto hrůzu dívat, možná tak minutu, dvě. Některé nechtěně vtipné hlášky se stanou možná legendárními. Ale trpět u toho 80 minut? To je opravdu zločin proti lidskosti.“*¹⁶¹

Komentář působí velice ostrým a agresivním dojmem, nicméně v oblasti filmové kritiky se nejedná o nic zvláštního. Představme si však, že by tyto textové úryvky byly modifikovány tak, aby se týkaly nějakého náboženství, například následovně:

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Fuka, F. Recenze: Čepel smrti - 0%. *FFFilm* [online]. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.fffilm.name/2010/01/recenze-cepel-smrti-0.html>>.

„Korán je sice vsutku hrůznou knihou, ale ano, je mírně vtipné se do ní tak na minutu, na dvě začíst. Některé nechtěně vtipné pasáže z knihy se stanou možná legendárními. Ale trpět čtení toho paskvilu každý den, a dokonce podle něj i žít? To by byl opravdu zločin proti lidskosti,“

a poté by byly zveřejněny. Přitom jsme tu pouze subjektivní uměleckou kritiku (někomu se film popisovaný v recenzi může líbit, přesto že jej filmový kritik haní) vyměnili za subjektivní náboženskou kritiku (někomu se Korán může líbit, přesto že jej náboženský kritik haní). Problém nastává ve chvíli, kdy nějaká skupina lidí svoje abstraktní náboženské (umělecké) cítění objektivizuje jako jediné správné (a dále nediskutovatelné).

Úcta a privilegia, kterých se náboženství dle Dawkinse neoprávněně těší, se však může dotýkat i zcela jiných oblastí. Dawkins upozorňuje na případ z USA, kdy tamní Nejvyšší soud rozhodl v roce 2006 v souladu s Ústavou o tom, že jedna církev fungující na území Nového Mexika bude vyňata ze zákona zakazujícího užívání halucinogenních drog. Členové této sekty totiž věří, že Bohu mohou porozumět jen za pomoci užití jedné ze zakázaných halucinogenních látek. Nicméně rok před tím došel Nejvyšší soud k závěru, že pacienti, kteří užívají marihuanu k léčebným účelům, se dopouštějí federálního trestného činu.¹⁶² Pro účely porozumění Bohu tedy bylo užití zakázaných látek dovoleno, pro lékařské účely nikoliv.

Dawkins si všímá také známé kauzy karikatur islámského proroka Muhammeda, které v roce 2005 otiskl dánský deník *Jyllands-Posten*. Jak Dawkins poznamenává, pečlivě budované pocity ublíženosti a uraženosti vyústily v sérii reakcí, které jsou v civilizované společnosti naprosto nepřijatelné.¹⁶³ Mezi reakcemi na kritiku náboženství formou karikatur a satiry nechybělo vypsání odměny na hlavu dánského karikaturisty, útoky na konzuláty evropských zemí a v Nigérii několik upálených křesťanů. Dawkins také připomíná, že muslimové v Evropě v reakci na otisknuté karikatury protestovali s transparenty, na kterých byly nápisy jako: „podřežeme každého, kdo se vysmívá islámu“, „setněte ty, kdo urážejí islám“ či „Bůh žehnej Hitlerovi.“¹⁶⁴

5.4 Kritika agnosticizmu

¹⁶² Dawkins, R. *Boží blud*, s. 42-43.

¹⁶³ Tamtéž, s. 45.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 46-48.

Jedním z klíčových prvků Dawkinsovy kritiky je jeho vztah k agnosticismu. Dawkins sám o sobě říká, že je agnostický jen do té míry, do jaké je agnostický, pokud jde o rusalky v zahradě. V praxi to znamená, že neví jistě, jestli Bůh existuje či nikoliv, ale je podle jeho názoru velmi nepravděpodobný a svůj život žije tak, jako by nebyl.¹⁶⁵ Dawkins se tak považuje za agnostika a současně stanovisko agnosticismu kritizuje. Důvodem je, že Dawkins si uvědomuje jeden nesmírně důležitý vědecký princip, totiž ten, že neexistenci čehokoliv nemůžeme z principiálních důvodů nikdy dokázat. Konkrétně se Dawkins k této otázce vyjádřil v nedávném rozhovoru pro katarskou televizi Al-Jazeera: „*Striktně řečeno jsem agnostikem, ve skutečnosti samozřejmě nikdy nemůžete dokázat neexistenci ničeho. Ale jsem ateistou v tom smyslu, že jsem mu nejbliže, jak jen to je možné. Jsem ateistou ve stejném smyslu, jako jsem a-vílista, a-konvicista a podobně.*“¹⁶⁶ Termíny a-vílista a a-konvicista, jež Dawkins použil, referují k nesmyslnosti samotného pojmu a-teismus, který jsme však nuceni používat. Dobře to vysvětluje Harris, který říká: *Ateismus je termínem, který by vlastně ani neměl existovat. Nikdo nikdy nepotřeboval identifikovat sám sebe jako ne-astrologa či ne-alchymistu. Nemáme žádný termín, kterým bychom označovali ty, kteří věří, že Elvis Presley je pořád živý, nebo ty, kteří věří, že mimozemšťané přicestují do naší galaxie jen proto, aby obtěžovali farmáře a jejich dobytek.*¹⁶⁷

Pokud bychom pro každou skupinu lidí, která v něco věří, či naopak v něco nevěří, měli vymýšlet samostatný termín, který by se pak v běžném životě normálně používal, dostali bychom se do zcela absurdní situace. A-vílista je člověk, který nevěří v existenci zoubkové víly. A-konvicista je člověk, který nevěří v existenci Russellovy čajové konvice obíhající kolem Slunce. Každý křesťan je tak zároveň a-vílistou, a-konvicistou. To, že stále používáme termíny „ateista“ a „agnostik“ (přičemž agnostika běžně chápeme jen jako člověka, který nepopírá ani nevěří v Boha, ale nikoliv zároveň jako člověka který nepopírá ani nevěří v zoubkové víly apod.), svědčí mimo jiné i o tom, že díky stálé zakořeněnosti náboženství ve společnosti je pořád společensky důležité, aby byli lidé nevěřící v Boha označováni vlastním termínem, na rozdíl od obyvatel, kteří nevěří v zoubkové víly. Jedná se o zvyk, který přetrvává minimálně od antiky až do dnešních dnů.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 71-72.

¹⁶⁶ Dawkins, R. Al Jazeera: The Stream: New Atheism's most polarising figure?. *YouTube* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=EXjvgkBNVpQ>>. [02:48 - 03:00].

¹⁶⁷ Harris, S. *Letter to a Christian Nation*, s. 51.

Abychom Dawkinsův ateismus-avířismus-agnosticismus pochopili, je třeba představit dva důležité kousky skládačky. Prvním kouskem je zařazení měřítka pravděpodobnosti v otázkách agnosticizmu. Agnosticismus ve své moderní podobě definoval T. H. Huxley¹⁶⁸ a právě u něj začíná Dawkinsova kritika. Huxley byl přesvědčen, že existenci Boha nelze ani dokázat, ani vyvrátit, a i dnes se agnostické stanovisko bere jako takové, které tvrdí, že o Bohu nemůžeme říct ani že existuje, ani že neexistuje.¹⁶⁹ Podle Dawkinse však Huxley udělal chybu v tom, že nevzal v potaz odstupňování pravděpodobnosti. V této základní definici totiž agnosticismus říká, že existence a neexistence Boha je stejně pravděpodobná, tedy obojí má padesátiprocentní pravděpodobnost. S tím však Dawkins nesouhlasí a tvrdí, že různé záležitosti, na které se lze dívat agnosticky, mohou být různě pravděpodobné. Nejde tedy o to, jestli Bůh je či není vyvratitelný (Dawkins sám tvrdí že není), ale o to, nakolik je pravděpodobný. K tomu Dawkins dodává, že to, že Bůh není principiálně ani dokazatelný, ani vyvratitelný, není důvodem k tomu, aby se předpokládalo, že jeho existence je padesátiprocentní.¹⁷⁰

Dawkins neodmítá agnosticismus jako takový, ale požaduje, aby do něj bylo vloženo měřítko pravděpodobnosti. Proto vymezuje dva druhy agnosticizmu. Tím prvním je TAP (Temporary Agnosticism in Practice), což je dočasný agnosticismus. Je legitimní odpovědí na otázky, u nichž jednoznačná odpověď existuje, ale my zatím nemáme důkazy či prostředky, jak se k odpovědi dostat. Druhým typem je PAP (Permanent Agnosticism in Principle), který se hodí pro ten typ otázek, které nelze zodpovědět již z principu, nehledě na množství nahromaděných znalostí a důkazů. Dawkins řadí otázku existence Boha do TAP, jelikož se domnívá, že na otázku existuje jasná odpověď, tedy buď ano, existuje, nebo ne, neexistuje.¹⁷¹ Existují různé otázky, na které neznáme odpovědi, a proto je u nich agnosticismus zcela racionálním postojem. Například otázka, zdali existuje nějaký mimozemský život. U takové otázky si nemůžeme být zcela jisti nějakou definitivní odpovědí, nicméně na základě našich znalostí můžeme určit pravděpodobnost, která, právě díky našim znalostem, nemusí být automaticky padesátiprocentní. U otázky mimozemského života stačí vzít v potaz třeba existenci exoplanet, aby se nám pravděpodobnost posunula třeba jen o jedno procento. Podobně, podle různých indicií, lze podle Dawkinse postupovat i u problematiky Boha.

¹⁶⁸ Huxley, T. H. Agnosticism. *The Secular Web Library* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.infidels.org/library/historical/thomas_huxley/huxley_wace/part_02.html>.

¹⁶⁹ McCormick, M. Atheism. In *The Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. ISSN 2161-0002. Last. modif. 19. 1. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.iep.utm.edu/atheism/#H1>>.

¹⁷⁰ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 75.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 68-69.

5.5 Hypotéza Boží existence

Druhým kouskem výše zmíněné skládačky je definování hypotézy Boží existence. Jak již bylo řečeno, Dawkins považuje otázku existence Boha za otázku vědeckou, na niž lze potenciálně odpovědět „ano“ či „ne“. Vzhledem k tomu, že je to tedy otázka vědecká, je nutné si přesně definovat, co přesně slovem Bůh myslíme a vyslovit tedy hypotézu Boží existence, kterou bude možné dále zkoumat na škále pravděpodobnosti. Definice Boha je spojena s několika obtížemi, a to především proto, že se prvně musíme ptát, jakého Boha vlastně máme na mysli. Existují tisíce či spíše statisíce různých Bohů různých náboženství. Už samotný tento fakt poukazuje na absurdnost náboženství, protože různá náboženství věří v různé Bohy (kteří jsou vždy ti jediní praví), a tak se většina náboženství vlastně navzájem vyvrací, protože nedovolují, aby existovali zároveň Bohové jiných náboženství. Dalším faktorem, který přidává na absurdnosti víře v Boha nějakého konkrétního náboženství, je fakt, že „pravdivost“ náboženství je z velké většiny případů determinovaná geograficky. Pokud se narodíte v Indonésii, budete takřka jistě muslim. Na Filipínách zase křesťan, v Indii hinduista a tak podobně. To, jakou víru lidé po celý život hájí jako jedinou správnou, nezáleží na nějakých hlubokých metafyzických pravdách, ale na tom, kde se narodí.¹⁷² Dalším faktorem jsou sociálně-kulturní vlivy. Pokud se člověk narodí jako indián v brazilském deštném pralese, zcela izolovaný od jakékoliv jiné společnosti, je takřka jisté, že přijme kulturní tradice svých současníků a předků, včetně náboženství.

Dawkins nechce bojovat proti Bohu nějakého konkrétního náboženství, tudíž jeho definice je obecnější a definuje hypotézu Boží existence vlastně více obhajitelněji, než je obhajitelný třeba Jehova, Poseidón či Létající Špagetové Monstrum. Dawkinsova definice hypotézy Boží existence tedy zní následovně: „*Existuje jakýsi nadčlověk, nadpřirozená inteligence, která úmyslně vyprojektovala a stvořila vesmír a všechno v něm, včetně nás.*“¹⁷³ Dawkins tedy ve své kritice nenapadá žádnou konkrétní verzi Boha nebo Bohů, ale napadá „*všechny Bohy, cokoli nadpřirozeného, co kdykoli a kdekoli bylo či bude vymyšleno.*“¹⁷⁴ Definování takových hypotéz je ve vědě naprosto běžnou záležitostí, a zdá se, že pouze náboženství a různé pseudo-vědy jsou před vědeckými principy chráněny. Dawkins na příkladu

¹⁷² Dawkins, R. What if scientists worked like religions?. *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=iV2VjdpVonY>>. [00:01 - 00:32].

¹⁷³ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 51.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 56-57.

problematiky vyhynutí dinosaurů ukazuje, jak by to vypadalo, pokud by vědci při bádání postupovali stejně jako náboženství. Titulek článku v recenzovaném časopise na toto téma, který splňuje vědecké standardy, by mohl znít třeba takto: „*Vrstva iridia na K-T rozhraní v kráteru na Yucatanu, měřená datovací metodou K-Ar, naznačuje, že dinosaury vyhubil asteroid.*“¹⁷⁵ Pokud by naopak ve vědě platila stejná „metodika“, jakou jsou obhajována náboženská dogmata, vypadal by titulek článku třeba následovně: „*Profesor Hawkins vyhlásil oficiální dogma, zavazující všechny věrné Hawkinsisty, že dinosaury vyhubil asteroid.*“¹⁷⁶ To by samozřejmě bylo absurdní a věda by s takovými stanovisky nemohla získat nejen žádný respekt, ale i žádné reálné poznání. Proklamace křesťanských zázraků typu neposkvrněného početí, Ježíšova zmrtvýchvstání či vzkříšení Lazara je však na stejné úrovni, jako vyhlášení dogmatu o vyhynutí dinosaurů z předchozího příkladu. U katolické církve se tyto přežitky z minulosti nejen neredukují, ale ještě naopak přibývají nové. Například v roce 1950 papež Pius XII. vyhlásil jako dogma učení o tom, že tělo Marie bylo vzato do Nebe a tam znovu spojeno s její duší.¹⁷⁷

Dawkins proti hypotéze Boží existenci staví alternativní názor: „*Jakákoliv tvůrčí inteligence, dostatečně složitá na to, aby mohla cokoli projektovat, může vzniknout pouze jako konečný produkt dostatečně dlouhého procesu postupné evoluce.*“¹⁷⁸ Každá tvůrčí inteligence se tedy ve vesmíru nevyhnutelně musí objevit až později, tudíž nemůže nést odpovědnost za jeho design. Bůh je proto podle Dawkinse v takto definovaném smyslu bludem.¹⁷⁹

5.6 Kritika kreacionismu a ID z pozic evoluční biologie

Teorie evoluce je vědeckým faktem¹⁸⁰, stejně nepopiratelným, jako jakýkoli jiný vědecký fakt.¹⁸¹ To je základní teze, ze které Dawkins jakožto evoluční biolog vychází (důkazy shrnul ve své knize *Největší show pod Sluncem*). Evolucí je zde myšlena Darwinova teorie evoluce přirozeným výběrem.¹⁸² Základní jednotkou této přírodní selekce dle Dawkinse není druh,

¹⁷⁵ Dawkins, R. Richard Dawkins o militantním ateismu, [10:44 - 10:50].

¹⁷⁶ Tamtéž, 11:35 - 11:45

¹⁷⁷ Dawkins, R. *A Devil's Chaplain*, Londýn: Phoenix, 2004, s. 178-179.

¹⁷⁸ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 51.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Dawkins „fakt“ definuje pomocí Oxfordského slovníku angličtiny, kde je fakt mimo jiné definován jako něco, k čemu skutečně došlo nebo právě dochází; konkrétní skutečnost zjištěná faktickým pozorováním nebo očitým svědectvím, na rozdíl od pouhé domněnky, hypotézy či toho, co je pouze dovozeno.

¹⁸¹ Dawkins, R. *Největší show pod Sluncem*. Přel. J. Lhotský a R. Šolc. Praha: Argo; Dokořán, 2011, s. 9.

¹⁸² V rámci širšího kontextu této části kritiky považuji za důležité zde nastínit základy Dawkinsova pojetí darwinismu, a kritiku samotnou pak vysvětlit v souvislosti s fungováním evoluce.

skupina či jednatel, ale gen, jednotka dědičnosti.¹⁸³ Gen Dawkins definuje jako jakoukoli část chromozomálního materiálu, která může sloužit jako jednotka přírodního výběru. Gen je tedy svým způsobem replikátor s vysokou přesností kopírování.¹⁸⁴

5.6.1 Kreacionismus, ID a slepý hodinář

Přírodní výběr je dle Dawkinse slepým hodinářem a toto přirovnání si Dawkins vybral zcela záměrně.¹⁸⁵ Kreacionisté totiž věří, že svět byl stvořen všemohoucím Bohem, který jej stvořil tak moudře, že všechna zvířata a rostliny jsou dokonale adaptovány na sebe navzájem i na své životní prostředí. V přírodě je vše účelné, nikoliv náhodné, náhoda by totiž dle kreacionistů nikdy nedokázala stvořit život a systém tak složitý, jakým je příroda jako celek na planetě Zemi. Dalším znakem je víra v to, že celý obsah dnešního světa je stále takový, jaký byl při stvoření (pro evoluci tím pádem nezbyvá místo). Posledním důležitým prvkem kreacionismu je pak tvrzení, že náš svět je starý pouze zhruba šest tisíc let, tedy že Země vznikla v roce 4004 př. n. l. (u rozšířenější ze dvou větví kreacionismu). Fakticky kreacionismus vychází z Bible, z knihy Genesis, kde je ve dvou příbězích líčeno stvoření světa všemohoucím Bohem.¹⁸⁶ Kreacionismus však nemusí být s příběhem z Genesis spojený nutně, mnoho lidí věří v akt stvoření na základě jiných „původních příběhů“ v jiných kulturách než křesťanské, či jednoduše, nezávisle na konkrétní náboženské víře, věří v to, že něco tak krásného jako je náš svět, mohl stvořit pouze všemohoucí Stvořitel.¹⁸⁷ ID je obdobou kreacionismu, nicméně se zde již neoperuje přímo s Bohem, který je nahrazen Inteligentním designérem či nějakou nespecifikovanou vyšší inteligencí, jež dle zastánců ID zkonstruovala náš svět. ID se na rozdíl od původního kreacionismu snaží vystupovat jako vědecká teorie. Dawkins mezi původním kreacionismem a ID nevidí rozdíl a říká, že na ID není nic nového, že se jedná pouze o „*kreacionismus pod novým jménem, překřtěný z taktických politických důvodů*“.¹⁸⁸

Nyní ale zpátky ke slepému hodináři. Ten je kladen v protikladu k pomyslnému Stvořiteli proto, že na rozdíl od něj nevidí do budoucna, neplánuje následky a nemá na mysli žádný účel. Přesto však na nás výsledky přírodního výběru dělají tak velký dojem, že svou

¹⁸³ Dawkins, R. *Sobecký gen*. Přel. V. Kopský. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 21.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 35.

¹⁸⁵ Dawkins, R. *Slepý hodinář*. Přel. T. Grim. Praha: Paseka, 2002, s. 32.

¹⁸⁶ Mayr, E. *Co je evoluce*. Přel. J. Flegr. Praha: Academia, 2009, s. 23-24.

¹⁸⁷ Dawkins, R. *River Out of Eden*, Londýn: Phoenix, 2004, s. 69.

¹⁸⁸ Dawkins, R. Richard Dawkins o militantním ateismu, [02:31 - 02:51].

dokonalostí připomínají výtvořiny precizního mistra hodináře. Jeho výtvořiny v nás tak vyvolávají ohromující iluzi, že byly záměrně naplánovány a zkonstruovány.¹⁸⁹

5.6.2 Náhoda a design

Dawkins říká, že velkým problémem každé teorie biologického designu je vysvětlit onu ohromnou statistickou nepravděpodobnost vzniku živých organismů.¹⁹⁰ Avšak ID dle Dawkinse tento problém neřeší, jelikož postulováním Stvořitele problém pouze násobí.¹⁹¹ Složitost organismů sice je problémem, který biologické teorie musí vyřešit, ale jakýkoliv Stvořitel, schopný stvořit něco tak složitějšího jako je celý náš vesmír, musí být sám ještě složitější, tudíž se tím problém zvětšuje.¹⁹² Složitost dle Dawkinse nelze vysvětlit tím, že budeme předpokládat ještě složitějšího činitele, protože bychom se tak dostali do nekonečného vysvětlovacího regresu (vysvětlení původu konstruktéra), a teorie Stvořitele je tedy nejen špatná teorie, ale už v principu není schopná splnit to, k čemu by měla sloužit.¹⁹³ Naproti tomu, darwinismus celý problém řeší elegantně, jelikož jej řeší pouze pomocí jednoduchosti.¹⁹⁴

Kreacionisté teorii evoluce napadají, nicméně jak říká Dawkins, jejich kritika je založená na nepochopení (možná záměrném) této teorie. Známa je metafora o Boeingu 747. Ta pochází od Freda Hoyleho, který řekl, že pravděpodobnost, že život vznikl na Zemi, není o nic větší, než pravděpodobnost, že se v rakovišti přežene hurikán a bude mít to štěstí, že náhodou složí Boeing 747.¹⁹⁵ Zastánci ID si tuto metaforu vypůjčili – šance, že náhodným promícháním částí vznikne plně funkční kůň či brouk je v oblasti Boeingu 747. Dawkins říká, že se mýlí především proto, že jim zcela uniká ona postupná a kumulativní podstata přírodního výběru, kterou se nyní pokusím vysvětlit.¹⁹⁶

Základním problémem, který musí teorie přírodního výběru vysvětlit, je problematika extrémní nepravděpodobnosti vzniku složitých organismů. ID se k problému staví tak, že jsou zde pouze dvě možnosti: design (stvoření) či náhoda, přičemž náhoda je statisticky

¹⁸⁹ Dawkins, R. *Slepý hodinář*, s. 32.

¹⁹⁰ Dawkins, R. Richard Dawkins o militantním ateismu, [05:44 - 05:53].

¹⁹¹ Tamtéž, [06:40- 06:52].

¹⁹² Dawkins, R. *Climbing Mount Improbable*, Londýn: Penguin Books, 2006, s. 68.

¹⁹³ Dawkins, R. Richard Dawkins o militantním ateismu, [07:34 - 07:40].

¹⁹⁴ Tamtéž, [07:15 - 07:23].

¹⁹⁵ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 134-135.

¹⁹⁶ Dawkins, R. *Příběh předka*. Přel. Z. Gabajová. Praha: Academia, 2008, s. 561.

nepravděpodobná, tudíž vítězí inteligentní design. A Dawkins souhlasí – náhoda určitě nebude tím, čemu za svůj vznik vděčí složité organismy. Aby Dawkins mohl vysvětlit podstatu přírodního výběru, zabývá se prvně náhodou i designem, aby pak bylo zřejmé, že přírodní výběr není ani jedním. Čas od času každý z nás v přírodě narazí například na kámen, který okamžitě zaujme pozornost svým tvarem. Kámen, volně ležící někde v přírodě, má tvar třeba ryby, kačeny, auta, obličej apod. Stejně tak občas při pohledu na oblohu můžeme být svědky toho, že mraky na ní jsou uspořádány takovým způsobem, že připomínají nějakou tvář či zvíře. To všechno je skutečně dílem náhody. Opakem náhody je cílený design. Jako příklad designu uvádí Dawkins Mount Rushmore, tedy obrovské sousoší v Jižní Dakotě, kde jsou do kamene vytesány obličejy čtyř významných amerických prezidentů. Toto masivní sousoší bylo vytvořeno designérem podle určitého plánu, jež pak byl uveden v život. Rozdíl mezi náhodou a designem je tak zřejmý.¹⁹⁷ Dawkins poté představuje ještě třetí kategorii objektů, tzv. designoidy (designoids). Tímto termínem označuje živé objekty a jejich produkty. Ty nevznikly náhodou a nejsou ani dílem designéra. Vznikly postupným tvarováním v ne-náhodném procesu, který ve výsledku vytváří takřka dokonalou iluzi designu.¹⁹⁸

5.6.3 Problematika neredukovatelné složitosti

Jádrem celé věci je problematika neredukovatelné složitosti. Zjednodušeně řečeno, přírodní výběr je kumulativním procesem, jež problém nepravděpodobnosti rozbíjí na malé kousky. Každý z těchto kousků je nepravděpodobný pouze mírně, ovšem nikoli nedosažitelný. Pokud hodně takových mírně nepravděpodobných událostí seřadíme za sebe, vznikne nám konečný produkt, který je zcela mimo dosah náhody. Kumulativní proces je tedy důležitým rysem přírodního výběru – jedná se o postupný vývoj organismů, nikoliv o jednorázovou událost. A právě z nepochopení akumulace dle Dawkinse vychází kreacionistická kritika konečných produktů evoluce. Ti chtějí, aby se se statistickou nepravděpodobností zacházelo jako s jedinou a jednorázovou událostí. Složitost totiž podle nich nelze redukovat. To v praxi znamená, že například oko buď vidí, nebo nevidí, křídlo buď letí, nebo neletí atp. Kreacionisté si myslí, že neexistují žádné mezičlánky – oko jednoduše buď je, nebo není.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Dawkins, R. *Climbing Mount Improbable*, s. 2-3.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 4.

¹⁹⁹ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 143-145.

Představa toho, že najednou, z ničeho nic, vznikne plně funkční oko, je nesmyslná, a pokud by se tak stalo, mohli bychom skutečně mluvit o aktu stvoření. Dawkins v knize *Climbing Mount Improbable* celou problematiku vysvětluje na příkladu fiktivní Hory Nepravděpodobna. Na vrcholek Hory Nepravděpodobna Dawkins umísťuje nějaký složitý orgán, třeba oko. Zastánci ID si myslí, že jedinou cestou na pomyslný vrchol je příkrý a velice dlouhý sráz, po kterém se prostě nedá vylézt. Dawkins však onen příkrý sráz nahrazuje postupným stoupáním se spoustou mezních vrcholů. Na úplný vrchol se tak dostaneme pomalými a postupnými krůčky, kdy krok po kroku budeme postupovat až na samý vrchol.²⁰⁰ Tato metafora Hory Nepravděpodobna, kterou si Dawkins vypůjčil od genetika Sewalla Wrighta²⁰¹, je prakticky vzato podobenstvím toho, co se v přírodě skutečně děje. Jako příklad můžeme vzít již zmíněné oči. Kreacionisté se ptají ve smyslu: „A k čemu je polovina oka?“. To je případ uvažování založeného na neredukovatelné složitosti.²⁰² Faktem však je, že je odhadováno, že oko v historii evolvovalo nejméně čtyřicetkrát a pravděpodobně dokonce více než šedesátkrát, přičemž se nejednalo (a nejedná) o jednu jedinou evoluci očí, ale o více různých na sobě nezávislých evolučních linií tohoto orgánu v různých částech zvířecího království, a v některých případech se principy, na kterých oči různých tvorů fungují, liší naprosto zásadně. Laicky řečeno, existuje celkem devět různých základních druhů očí, které doposud v přírodě známe a různé typy očí jsou (a v průběhu své evoluce byly) na různých kvalitativních stupních.²⁰³ Výše zmíněné neplatí pouze o očích, nýbrž všeobecně pro celý přírodní svět. Například v případě křídel může rozdíl mezi tím, jestli má živočich 50 procent či 51 procent křídla, znamenat při pádu z vysokého stromu rozdíl mezi životem a smrtí, jelikož ono jedno procento navíc může pomoci zbrzdit pád natolik, že daný živočich přežije. I když se tedy nejedná o ideální, „stoprocentní“ křídla, v lesích po celém světě narazíme na spousty zvířat, která v praxi ilustrují každý krok výstupu na konkrétním svahu pomyslné Hory Nepravděpodobna.²⁰⁴ Námitka kreacionistů, založená na domněnce neredukovatelné složitosti, je tedy zcela neopodstatněná a fakticky vyvrácená.

5.6.4 Problematika mezičlánků

²⁰⁰ Dawkins, R. *Climbing Mount Improbable*, s. 69-70.

²⁰¹ Tamtéž, s. 123.

²⁰² Dawkins, R. *Boží blud*, s. 145.

²⁰³ Dawkins, R. *Climbing Mount Improbable*, s. 127.

²⁰⁴ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 146.

Na závěr se ještě krátce zastavím u problému s mezičlánky. Celá evoluční teorie by mohla být během jediného dne vyvrácena a vedou k tomu víceméně dvě cesty. Tou první by bylo nalezení fosilního záznamu (byť jednoho jediného) ve špatné geologické vrstvě. Dawkins cituje evolučního biologa J. B. S. Haldaneho, který na otázku, co by mohlo vyvrátit evoluční teorii, odpověděl: „Fosilní králíci v prekambriu.“. Nicméně veškeré fosílie, které máme, pocházejí ze správných geologických vrstev.²⁰⁵ Druhou cestou by bylo nalezení orgánu, který by skutečně byl neredukovatelně složitý. A právě toho kreacionisté velice využívají. Najdou si orgán u specifického zvířete, jehož graduální vývoj doposud nebyl objasněn, což pro ně automaticky znamená, že vítězí alternativní teorie – ID. Avšak v opačném případě zastánci ID tuto logiku nepoužívají. Kreacionisté pátrají po mezerách v evolučním vývoji, které doposud nebyly objasněny, a tím se snaží ospravedlnit svou „pravdu“.²⁰⁶ Absurdní je, že pokud vědec nějaký konkrétní evoluční krok vysvětlí, vlastně se tím problém ještě násobí. Například u nějakého orgánu objeví, jak konkrétně postupoval vývoj z bodu A do bodu C. Výsledkem je bod B. Na to kreacionisté reagují tím, že teď se kromě vývoje z A do C musí vysvětlit ještě navíc vývoj z A do B a z B do C. Problém se tedy takto může násobit do nekonečna a vzniká absurdní situace, ne nepodobná Zénónovým aporiím.

5.6.5 Dawkinsovo závěrečné stanovisko

Závěrečnou zprávu z Hory Nepravděpodobna lze interpretovat tak, že dle Dawkinse neexistují ve vývoji organismů žádné náhlé skoky nahoru, a dále pak, že tato pomyslná Hora může mít více vrcholů – evoluce se může v řešení jednoho konkrétního problému (orgánu) ubírat více různými cestami.²⁰⁷ Lze konstatovat, že Dawkins tvrdí, že na základě této argumentace z pozic evoluční biologie je hypotéza Boha zcela neudržitelná. Dawkins považuje darwinismus za „jeřáb“, pomocí kterého lze postupnými kroky dojít od jednoduchosti k jinak nepravděpodobné složitosti. Závěr, který lze z výše uvedeného vyvodit, je Dawkinsovými slovy tato věta: „*Bůh téměř jistě neexistuje.*“²⁰⁸

6 Christopher Hitchens

6.1 Hlavní body kritiky náboženství

²⁰⁵ Dawkins, R. *Největší show pod Sluncem*, s. 134.

²⁰⁶ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 149-151.

²⁰⁷ Dawkins, R. *Climbing Mount Improbable*, s. 81.

²⁰⁸ Dawkins, R. *Boží blud*, s. 184-185.

Christopher Hitchens představuje typologicky zcela odlišného myslitele a kritika, než jakým je Dawkins. Zatímco Dawkins je celoživotní vědec, Hitchens byl literárním kritikem, novinářem, spisovatelem a především někým, koho lze označit jakožto intelektuála. V rámci určitého zjednodušení by šlo říct, že zatímco Dawkinsova kritika je spíše racionalistická, Hitchensův přístup k náboženství je, jak si všímá i Stenger, důrazně empirický.²⁰⁹ Hitchens jako novinář a zahraniční korespondent často cestoval do různých koutů světa a přímo tak „zažíval“ různé kultury a jejich náboženství. Hitchensovy zkušenosti s různými náboženstvími se ale odehrávaly i ve více osobních rovinách. Hitchens byl pokřtěn v rámci anglikánské církve a jako dítě navštěvoval metodistickou školu.²¹⁰ Když se poprvé ženil, stal se členem řecké ortodoxní církve (kvůli rodičům své ženy). A když se ženil podruhé, oddával ho reformní židovský rabín.²¹¹

V této kapitole budu primárně vycházet z knihy *Bůh není veliký*, která shrnuje námitky, jež měl Hitchens vůči náboženství. Hitchens tvrdí, že náboženství má své kořeny v době lidské prehistorie. Lidé vždy prahli po poznání, ale tehdy lidé, Hitchensovými slovy, „neměli nejmenšího tušení, co se vlastně kolem nich děje.“ Podle Hitchense náboženství pochází z „uplakaného a vystrašeného dětství našeho lidského druhu a dětského pokusu srovnat se s naší nevyhnutelnou touhou po poznání.“²¹² Organizované náboženství považuje za „násilné, netolerantní, spojené s rasismem, kmenovými předsudky a bigotností, plné nevědomosti a nepřátelství vůči svobodnému hledání pravdy, pohrdlivé vůči ženám a používající nátlakové metody vůči dětem.“²¹³

Hitchens si uvědomuje, že i organizacím, které nemají s náboženstvím nic společného, lze přičíst mnohé z negativních vlastností, které Hitchens přiřkl náboženstvím, nicméně pořád tu dle něj existují čtyři námitky, které se týkají náboženství a které nelze zlehčovat. Jde o zkreslování původu člověka a vesmíru, v důsledku svého prvotního omylu náboženství spojuje maximální servilitu s maximálním solipsismem, je příčinou i důsledkem nebezpečné

²⁰⁹ Stenger, V. *The New Atheism: Taking a Stand for Science and Reason*, s. 13.

²¹⁰ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 249.

²¹¹ Tamtéž, s. 28-29.

²¹² Tamtéž, s. 89.

²¹³ Tamtéž, s. 79.

sexuální represe a také je v nejvyšší možné míře založeno na myšlení typu „přání otcem myšlenky“.²¹⁴

Hitchens uznává námitku, kterou často opakují věřící, totiž že náboženství dokáže poskytovat útěchu. Víra podle nich tuto jejich potřebu uspokojuje. Hitchens říká, že kritici v žádném případě nepopírají utišující účinek víry na bolesti a strádání. Dodává ale, že útěcha založená na mýtech a nepravdách je útěchou pouze falešnou a falešnou útěchu dle něj poskytují jen falešní přátelé. Kritici náboženství tak pouze varují před placebem, a jak říká Hitchens, „*lahví s obarvenou vodou*“.²¹⁵ V tomto bodě Hitchens fakticky navazuje na Russella.

Avšak i pokud vezmeme v potaz to, že někteří lidé se s falešnou útěchou a placebem spokojí, zdůrazňuje Hitchens, že bychom si vždy měli připomenout historii. Pokles uctívání Boha začíná podle Hitchensa postupně v době, kdy náboženství začalo ztrácet svou moc, a uctívání se stalo nepovinným. Většinu lidské existence tomu tak nebylo. „*Mnohá náboženství se dnes před nás staví s otevřenými rukama, jako úlisný trhovec. Nabízejí nám útěchu, solidarnost a povznesení a jako na trhu si konkurují. My ale máme právo nezapomínat, jak barbarsky se chovala v době, kdy byla silná a dělala nabídky, které si lidé nemohli dovolit odmítnout,*“ komentuje celou záležitost Hitchens.²¹⁶ Připomíná také, že i dnes, v dnešní moderní společnosti, má duchovenstvo v mnoha státech stále moc diktovat si vlastní podmínky. Jako příklady Hitchens uvádí pokusy církvi získat kontrolu nad vzděláním, vyvázat se z povinnosti platit daně či snahu o přijímání zákonů, jež zakazují lidem urážet jejich všemohoucího Boha a Proroka.²¹⁷ Nutno podotknout, že v řadě zemí, především pak v islámském světě, se nejedná o „snahu“, ale o legislativní realitu. Například Organizace islámské spolupráce (OIC) se už řadu let snaží na půdě OSN prosadit zavedení globální kriminalizace rouhání. I přes nedávný neúspěch se však OIC nevzdává a bude za zákaz rouhání lobbovat i nadále.²¹⁸

Svou analýzu zaměřím na dvě Hitchensovy kritické teze: 1) náboženství je amorální a nemravné; 2) náboženství je hrozbou pro zdraví.

²¹⁴ Tamtéž, s. 15.

²¹⁵ Tamtéž, s. 21.

²¹⁶ Tamtéž, s. 92.

²¹⁷ Tamtéž, s. 93.

²¹⁸ National Secular Society. New calls from Islamists for international blasphemy law at UN. *National Secular Society* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.secularism.org.uk/news/2012/11/new-calls-from-islamists-for-international-blasphemy-law-at-un>>.

6.2 Amoralnost a nemravnost základních principů náboženství

Hitchens metaforicky označuje náboženství za prvotní hřích lidstva. Tvrdí, že nemá na mysli špatné chování jeho stoupců (ti se mohou chovat příkladně dobře), nýbrž základní principy náboženství. Těch Hitchens uvádí pět:²¹⁹

- předkládání falešného obrazu světa nevinným a důvěřivým lidem
- učení o krvavé oběti
- učení o pokání
- učení o věčné odměně a trestu
- stanovení nesplnitelných úkolů a pravidel

6.2.1 Předkládání falešného obrazu světa nevinným a důvěřivým lidem

Hitchens považuje veškeré náboženské mýty o stvoření člověka za falešné, jelikož byly vyvráceny vědou i samy sebou (viz níže) . Podle Hitchense by se tak náboženští představitelé měli omluvit za to, že lidem násilně vnucovali obsah předem vybraných lidových bájí.²²⁰ Náboženství je dle něj dílem člověka a ani sami jeho představitelé se nejsou schopni dohodnout na tom, co jejich proroci, spasitelé a guruové řekli, udělali, či neudělali. Hitchens připomíná, že dříve církve kladly vědeckému bádání, které náboženská učení vyvracelo, do cesty různé překážky.²²¹ Dnes už tuto praxi vykonávat nemohou, a proto jsou náboženská učení ve své podstatě neudržitelná. Avšak i přesto věřící dále pokrytecky prohlašují, že právě oni jsou nositeli vědění, a to přímo vědění veškerého. „*Nejenže vědí, že Bůh existuje a vše vytvořil a nad celým dílem drží ruku, ale vědí i to, co od nás vyžaduje, počínaje jídelníčkem a konče sexuální morálkou,*“ uvádí Hitchens. Tato hloupost ve spojení s pýchou podle Hitchense prakticky stačí k vyřazení víry z debaty.²²²

Do této oblasti kritiky můžeme zařadit i Hitchensovu kritiku posvátných náboženských textů (především Bible a Korán). Hitchens upozorňuje třeba na extrémně časté protiřečení si (zde je třeba upozornit, že analýze Bible se z tohoto hlediska důkladně věnoval Harris v rámci Project

²¹⁹ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 261.

²²⁰ Tamtéž, s. 261-262.

²²¹ Tamtéž, s. 23.

²²² Tamtéž.

Reason, který odhalil, že existuje celkem 439 témat, ve kterých si Bible protirečí²²³), nevěrohodnost, často faktické historické chyby či vyzývání k nejrůznějším druhům násilí a ke genocidě.²²⁴ Nový zákon pak dle Hitchensa ten Starý, co se týče zla a rozporů, ještě překonává.²²⁵ Hitchens také dodává, že rozpory v Novém zákoně se zabývala řada vědců, ale žádná křesťanská autorita tyto skutečnosti nikdy nevysvětlila.²²⁶ Korán Hitchens kritizuje z takřka totožných pozic jako Bibli²²⁷. Korán je dle něj „z valné části plagiátem Starého a Nového zákona – téměř vše je v něm okopírováno.“²²⁸ Korán i v původní arabské verzi obsahuje více než stovku pravopisných chyb, neobsahuje žádné myšlenky, které by už nevyjádřili jiní, a je zřejmé, že si mnoho vypůjčuje také ze zoroastrismu.²²⁹ V této souvislosti je ještě třeba upozornit na to, že ze sociologických výzkumů vyplývá, že 50 % obyvatelstva si myslí, že Bible je boží slovo, které je třeba brát doslovně.²³⁰ V případě Koránu se tato čísla pohybují na ještě vyšší úrovni.

6.2.2 Učení o krvavé oběti

Před vznikem monoteistických náboženství bylo u primitivních pohanských či animistických náboženství poměrně běžné, že byly na jejich oltáře obětována zvířata, ale i lidé a děti. Lidské oběti, obvyklé při aztéckých a jiných obřadech, byly ve starověku zcela běžné. Za obětování člověka či zvířete se očekávala větší shovívavost ze strany Bohů.²³¹ Touha po krvi ale podle Hitchensa přetrvávala i u monoteismu. Hitchens upozorňuje, že ortodoxní židé dnes usilují o chov tzv. „červené jalůvky“ bez poskvrny, tedy druhu krávy, o které se zmiňuje 19. kapitola knihy Numeri. Židé věří, že pokud bude kráva poražena dle přesně popsaného rituálu, tak se urychlí čas zde na Zemi a přiblíží se tak příchod Mesiáše.²³² Zde je třeba zmínit problematiku halal a košer stravy. Aby maso splňovalo náboženská kritéria, musí být zabíjená zvířata poražena bez omráčení, tedy za plného vědomí, a to za pomoci nože, kterým se jedním tahem

²²³ Project Reason. Contradictions in the Bible. *Project Reason* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.project-reason.org/bibleContra_big.pdf>.

²²⁴ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 129-141.

²²⁵ Tamtéž, s. 143-159.

²²⁶ Tamtéž, s. 150.

²²⁷ Tamtéž, s. 161-162.

²²⁸ Hitchens, Ch. Christopher Hitchens o náboženství. *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://youtu.be/Xus5xuzRLKE>>.

²²⁹ Bakalář, P. *Bůh jako psychický virus*. Praha: Alfa, 2008, s. 144-145.

²³⁰ Hamplová, D. *Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, s. 28.

²³¹ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 265

²³² Tamtéž, s. 262.

podřízne hrdlo a zvíře následně pomalu umírá na následky vykrvácení. Bez této krvavé oběti si jak židé, tak muslimové, nedokáží svůj jídelníček představit.

Hitchens vzpomíná také na křesťanské a muslimské sakrální rituály při příležitosti různých svátků, jejichž rekvizitami jsou zvířecí střeva a nedílnou součástí je často podřezávání krku beránkům, což se děje především na oslavu Velikonoc či svátku Eid (svátek oběti). Eid je dle Hitchensa signifikantní tím, že se při něm uctívá Abrahámová ochota zabít svého vlastního syna, a je společný všem třem monoteistickým náboženstvím. Podle Hitchensa je děsivé, že tato náboženství uznávají a oslavují příběh, při kterém otec vztáhl nůž na své vlastní dítě s cílem zabít jej, jen proto, aby se vykoupil z vlastních hříchů.²³³

6.2.3 Učení o pokání

Myšlenka zprostředkovaného pokání podle Hitchensa navazuje a souvisí s učením o krvavé oběti. Hitchens rekonstruuje další křesťanský mýtus, tentokrát ten o Ježíši. V tomto příběhu se opět objevuje otec, jež svou lásku k Bohu demonstruje podrobením svého syna mučivé smrti. Tentokrát je ale on sám Bohem a jeho cílem je udělat dojem na lidi. Řeč je o Ježíšově ukřižování, kterým Ježíš smyl lidské hříchy za nás za všechny. Hitchens se ptá, nakolik morální je to, že před dvěma tisíci roky byla vykonána lidská oběť, a to za mimořádně hrozivých okolností, že pokud by tomu byl člověk přítomen a mohl zasáhnout, cítil by se povinen tomu zabránit, a že v důsledku této vraždy jsou člověku odpuštěny jeho hříchy. Hitchens k tomu dodává, že aby si člověk mohl užívat výhod, plynoucích z této nabídky, musí nejdříve připustit, že i on sám nese odpovědnost za bičování, výsměch a ukřižování, a musí také souhlasit s tím, že kdykoliv svou odpovědnost odmítne či zhřeší, jen tím zesiluje Ježíšovo utrpení. Dále se po daném člověku chce, aby věřil, že toto utrpení bylo nutné k odpuštění předchozího hříchu (Adamova), na kterém se ovšem tento člověk taktéž nijak nepodílel. Vina daného člověka je tak považována za původní a nezpochybnitelnou – nese si v sobě prvotní hřích Adamův. V případě, že člověk na základě své svobodné vůle nabídku zprostředkovaného vykoupení odmítne, čekají ho věčná muka, horší než ty, jaká zažil Ježíš a jimiž bylo vyhrožováno lidem, kteří poprvé vyslechli Desatero přikázání.²³⁴

²³³ Tamtéž, s. 262-263.

²³⁴ Tamtéž, s. 266-267.

Dle Hitchense je v samotném jádru náboženství ukryt velký paradox. Všechna hlavní monoteistická náboženství člověka učí, aby na sebe nahlížel s opovržením, jako na hříšníka, který padá tváří k zemi před Bohem, který jej vytvořil. Věřící se tak při modlení ocitá v pozici otroka, který o něco žádá špatně naladěného vládce. Cílem je podle Hitchense vyvolat pocity podrázenosti, vděčnosti a strachu. Život je tak pouze doba určená k přípravě na posmrtný život nebo na příchod Mesiáše. Nicméně na druhou stranu náboženství lidi učí, aby byli extrémně egocentričtí a ješitní. Náboženství totiž učí, že se Bůh o každého člověka stará individuálně a že při tvorbě vesmíru myslel na každého z nich.²³⁵

U monoteistů se předpokládá, že se budou ke svému Bohu obracet v modlitbách i několikrát denně. Jak Hitchens říká, snad ze strachu, že je špatně slyší, a ptá se: *„Kolik ješitnosti se musí v člověku skrývat, aby dokázal předstírat, že je objektem Božího plánu? Kolik sebeúcty musí být obětováno jen proto, aby se jeden mohl neustále trápit při pomyšlení na vlastní hřích? (...) Bůh nestvořil člověka k obrazu svému. Evidentně tomu bylo právě naopak; tím se také jednoduše vysvětluje záplava Bohů a náboženství a také bratrovražedné boje mezi zastánci různých vyznání. A to je rovněž důvod, proč se civilizace rozvíjí tak pomalu.“*²³⁶

6.2.4 Věčný trest a nesplnitelné úkoly

Hitchens tvrdí, že nemůžeme jako vystrašení venkované v dávnověku naložit všechny své zlé skutky na pomyslného beránka a poté nešťastné zvíře vyhnat do pouště, ale dodává, že přesně to metaforicky dělá náboženství. Nikdo si podle Hitchense nezíská větší lásku než ten, kdo se obětuje pro své přátele. Odpovědnost z člověka však nikdo nesejme. Pokud někdo někomu nabídne, že za něj půjde do vězení či dokonce na popraviště, je to nemorální, a ještě více nemorální je takovou nabídku přijmout. Pokud navíc taková nabídka pochází z „jiného světa“ a je doprovázena motivačními stimuly, nejedná se už vůbec o nic ušlechtilého, jedná se o účelový způsob uvažování a o kombinaci vydírání a úplatku. Řeč je o věčných trestech či věčných odměnách na základě chování člověka „na tomto světě“.²³⁷

Náboženství na jednu stranu vyžaduje od lidí plnění nesplnitelných úkolů, na druhé straně je velice vynalézavé v jejich „legálním“ porušování. Hitchens uvádí několik příkladů.

²³⁵ Tamtéž, s. 100.

²³⁶ Tamtéž, s. 19.

²³⁷ Tamtéž, s. 268-269.

Kupříkladu žid, který o sabatu nesmí pracovat, někomu zaplatí, aby práci udělal za něj. Dalajláma zase říká, že je možné spát s prostitutkou za předpokladu, že za „klienta“ zaplatí někdo jiný. U šiitských muslimů je běžným byznysem „dočasné manželství“, při kterém se mužům prodávají povolení mít ženu na pár hodin a poté se s ní rozvést. „*Litera příkázání je splněna, vše je tedy v pořádku,*“ dodává k tomu Hitchens sarkasticky. Dále je zmiňováno, že téměř polovina nádherných římských domů by nebyla postavena, nebýt obchodu s odpustky. Podobně je na tom katedra sv. Petra, která byla financována tímto způsobem. Hitchens nabízí i příklad ze současnosti, kdy současný papež Joseph Ratzinger lákal katolickou mládež na festival tím, že účastníkům sliboval odpuštění hříchů.²³⁸

Nic z toho by nebylo nutné, říká Hitchens, kdyby od začátku byla dána pravidla, která lze splnit. Avšak Hitchens dodává, že základním principem totality je právě vydávání takových zákonů, jež nelze splnit. Mezi tyto nesplnitelné náboženské zásady počítá Hitchens příkázání vzešlé ze Sinaje, které lidem zakazuje touhu po majetku, které je přeformulované v Novém zákoně do té podoby, že muž nesmí pomyslet na ženu nečistým způsobem, protože tím (myšlenkou) páchá cizoložství. S tímto a podobnými zákazy se lze podle Hitchense vypořádat dvěma způsoby. První možností je soustavné potlačování a ponižování lidské přirozenosti. Výsledkem je hysterické přiznávání viny, falešné sliby nápravy a intenzivní odsuzování ostatních hříšníků, tedy duchovní policejní stát. Druhým východiskem je to, co jsem zmínil v předchozím odstavci – organizované pokrytectví, kdy je třeba jídlo přejmenováno na něco jiného nebo kdy náboženským představitelům někdo na pár hodin koupí erotické služby apod. Hitchens toto celé nazývá termínem „duchovní banánová republika“. Tou je podle něj každý teokratický stát.²³⁹

Hitchens závěrem uvádí, že lidé chtějí být bohatší a mít se lépe, a nevidí na tom nic špatného. Lidé mohou být ochotni někomu půjčit peníze, pomoci příteli v nouzi a nežádat víc než trochu vděku. Člověk se tedy vždy může rozhodnout pro altruistické chování, avšak, a to je dle Hitchense klíčové, už z podstaty věci k tomu nemůže být přinucen. Chtít tedy po lidech pod hrozbou smrti a věčného utrpení dokonalost, znamená vystavit je pocitům viny a ponížení. Jestliže se tedy někdo chová k bližnímu dobře kvůli Bohu, kvůli nějakému náboženskému

²³⁸ Tamtéž, s. 269-270.

²³⁹ Tamtéž, s. 270-271.

textu a kvůli víře v posmrtný život, chová se dle Hitchensa nikoliv ušlechtilě, morálně a altruisticky, ale naopak zcela amorálně a pokrytecky.²⁴⁰

6.3 Náboženství jako hrozba pro zdraví

Hitchens se snaží ukázat, že jeho známá teze, že náboženství zničí všechno (religion poisons everything), není jen pouhým teoretizováním, které nemá reálný dopad. Náboženství je podle Hitchensa hrozbou pro zdraví, což ukazuje na mnoha reálných příkladech z nedávné minulosti i současnosti.

6.3.1 Náboženství a dětská obrna

Na podzim roku 2001 navštívil Hitchens indickou Kalkatu, kde se s fotografem Sebestiem Salgradem zapojil do činnosti UNICEF v rámci boje proti dětské obrně. Jak Hitchens připomíná, náklady na imunizaci dětí proti této nemoci klesly v té době na minimum (několik centů za jednu vakcínu), což znamenalo že dvě kapky vakcíny podávané malým dítětem do úst znamenaly konec strachu před touto nemocí. Hitchens vzpomíná, že velkým problémem v Kalkatě bylo, aby se informace o vakcinaci dostala mezi lidi. Hitchens popisuje, jak však byli tamní obyvatelé pro věc zapálení a informace o možnosti vakcinace se tak nakonec dostala i do zapadlých koutů Bengálska. Vše tedy šlo dobře, až do určitého momentu. V odlehlých oblastech Bengálska totiž začali muslimští duchovní šířit zvěsti, že podávání vakcíny proti dětské obrně je západní spiknutí a že kdo lék pozře, toho postihne impotence a průjem. Mezi chudými muslimy v Bengálsku mají islámští duchovní značnou autoritu, tudíž šíření takovýchto lživých informací může být pro značnou část populace určující. Celá událost znamenala pro boj proti dětské obrně značný problém, jelikož kapky musí být podány dvakrát, aby byla celá vakcinace skutečně funkční. Dalším problémem bylo, že stačí pouze malé skupinky neočkovaných lidí a nemoc se udrží a začne se přenášet znovu prostřednictvím kontaktů a dodávek vody.²⁴¹

Další z mnoha ilustrací je z Nigérie. Ta měla v roce 2005, díky předchozím úspěšným vakcinovacím akcím, status země s nulovým výskytem obrny. V roce 2005 však vyhlásila skupina islámských náboženských představitelů fatwu, podle které je vakcína proti dětské

²⁴⁰ Tamtéž, s. 271-272.

²⁴¹ Tamtéž, s. 63-65.

obrně komplotem USA a OSN proti muslimské víře. Skutečnou funkcí vakcinačních kapek byla podle muslimských mullů sterilizace pravých věřících. Hitchens píše, že důsledek jejich prohlášení byl doslova genocidní. Za několik měsíců se totiž obrna vrátila, a to nikoli pouze do severní Nigérie, která byla epicentrem. Muslimští poutníci a cestovatelé ji zanesli až do Mekky a celkově se od nich obrna rozšířila do několika dalších zemí, kde byla již předtím takřka vymýcena, včetně tří afrických zemí a do od Nigérie vzdáleného Jemenu. Fatwa vydaná muslimskými duchovními tak znamenala přímé následky v podobě smrti (či onemocnění) mnoha a mnoha lidí, jejichž přesný počet můžeme jen odhadovat.²⁴² Jediným argumentem, na kterém byly zákazy muslimských duchovních v obou případech postaveny, bylo, že se dle nich jednalo o útok na muslimskou víru ze strany křesťanského Západu.

6.3.2 Náboženství a AIDS

Příklady s dětskou obrnou však zdaleka nejsou nějakou výjimkou a ojedinělým případem. Dle Hitchense je totiž náboženství výrazně zodpovědné za rozšíření viru HIV, tedy nemoci AIDS. Nejpostiženějším místem z hlediska výskytu viru HIV je Afrika, kde k šíření dochází z velké části vlivem absence užívání jakékoliv ochrany proti sexuálně přenosným chorobám (AIDS je tedy z tohoto hlediska pouze pomyslnou špičkou ledovce). A právě v Africe je křesťanství po islámu druhým nejrozšířenějším náboženstvím (zjednodušeně řečeno je sever Afriky islámský, zatímco na jih od Středoafrické republiky je Afrika křesťanská). Organizace typu Lékařů bez hranic či Světové zdravotnické organizace (WHO), s pomocí řady různých „neziskovek“, se v Africe snaží o osvětu a o distribuci prostředků výrazně snižujících riziko onemocnění virem HIV. V extrémně pobožné Africe, kde má náboženská autorita mimořádný vliv, však tyto organizace mají velice těžkou práci. Zatímco lékaři často riskují své vlastní zdraví, aby se dostali na často těžce přístupná a nebezpečná místa, katolická církev veškeré jejich snažení ničí. Hitchens upozorňuje na případ z roku 2003, kdy vysoce postavený vatikánský duchovní, kardinál Alfonso Lopez Trujillo, předseda papežské rady pro rodinu, důrazně varoval věřící před prezervativy, které se dle něj vyrábějí s mnoha mikroskopickými otvory, skrze něž mohou proniknout viry HIV.²⁴³ Trujillo doslova řekl, že bojovat proti HIV kondomy, je jako bojovat proti ohni petrolejem.²⁴⁴ Hitchens tento výrok komentuje slovy: „Zavřete oči a zkuste vymyslet, co byste řekli, kdyby Vám byl dán hypotetický úkol způsobit co

²⁴² Tamtéž, s. 65.

²⁴³ Tamtéž, s. 66.

²⁴⁴ Trujillo, A. L. Bullfrogfilms: Can Condoms Kill? *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://youtu.be/JI5vJ1HEL6g>>. [00:42 - 00:52].

nejméně slovy co největší lidské utrpení.²⁴⁵ Kardinál Trujillo v podobné rétorice není osamocen, Hitchens přidává příklady kardinálů z Brazílie, Nikaragui, Keni či Ugandy, kteří svým věřícím hlásají, že kondomy AIDS způsobují, přičemž ugandský kardinál Wamala zašel dokonce tak daleko, že prohlásil, že ženy, které zemrou na AIDS, protože nepoužívaly prezervativ, mají být považovány za mučednice.²⁴⁶

Považuji za důležité zde upozornit, že výše zmíněná pozice není zastávána skupinou nějakých tzv. fundamentalistů, ale že se jedná o oficiální stanovisko Vatikánu, jehož vliv na věřící katolíky je nedozírný. Trujillo dokonce komentuje stanovisko WHO k prezervativům tak, že se jedná o názor nevědecký. Výsledkem je, že katolíci v Africe při pohlavním styku nepoužívají ochranu ani v momentě, kdy už jsou nakažení, a chorobu tak šíří dál. Zdůvodňují to tím, že prezervativy používat nesmí, protože to katolická církev zakazuje, jak bylo zdokumentováno na mnoha případech.²⁴⁷ Ještě v roce 2009 zopakoval při své návštěvě Afriky papež Benedikt XVI. stálé stanovisko katolické církve o tom, že prezervativy epidemii AIDS zhoršují.²⁴⁸ O rok později však přišel názorový zlom, když Benedikt XVI. prohlásil, že užití prezervativů je v určitých případech ospravedlnitelné, například u prostitutek, jelikož se jedná o nejsprávnější cestu, jak se s HIV vypořádat.²⁴⁹ Což je poměrně zajímavé, když vezmeme v potaz, že ještě rok před tím podle něj prezervativy epidemii AIDS naopak napomáhaly. Nějakého celkového zlegalizování užívání prezervativů z úst katolické církve jsme se však zatím nedočkali a je pravděpodobné, že se toho v brzké budoucnosti ani nedočkáme. Pro objektivitu dodávám i oficiální stanovisko WHO k problematice prezervativů: „*Mušský latexový kondom je jedinou, nejúčinnější a nejdostupnější technologií ke snížení rizika přenosu HIV a jiných pohlavně přenosných infekcí.*“²⁵⁰

Hlavní argument, který představitelé katolické církve staví proti odborným stanoviskům WHO je, že „*sexuální vztahy mezi mužem a ženou musí být přirozené*“²⁵¹. Ochrana před

²⁴⁵ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 66.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Britské listy. Keňan s AIDS: Nesmím používat prezervativy, katolická církev to zakazuje. *Britské listy* [online]. 2003 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://blisty.cz/art/15655.html>>.

²⁴⁸ ČT24. Epidemii AIDS zastaví věrnost, nikoliv kondomy, radí papež. *ČT24* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/48778-epidemii-aids-zastavi-vernost-nikoliv-kondomy-radi-papez/>>.

²⁴⁹ ČTK. Papež poprvé připustil použití kondomu proti viru HIV. *IHNED.cz* [online]. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-48249980-papez-poprve-pripustil-pouziti-kondomu-proti-viru-hiv>>.

²⁵⁰ Jedlička, J. et al. *Krátký odborný návod dostatečně odpovědným milencům*. Praha: Státní zdravotní ústav; CEM, 2007, s. 48.

²⁵¹ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 66.

nemocí zde nehraje žádnou roli, jelikož primární je náboženské učení. Kardinál Trujillo to shrnuje následovně: „*Ještě jsem nikdy neviděl, aby kupříkladu pes používal během pohlavního styku s ženou prezervativ.*“²⁵²

Hitchens si v souvislosti s virem HIV všímá i islámu, který na tom v této souvislosti není o nic lépe. Kupříkladu připomíná, že v početně největším muslimském státě na světě, v Indonésii, bylo roku 1995 tamní oficiální muslimskou radou rozhodnuto, že prezervativy mohou používat pouze manželské páry, a i ty pouze na předpis.²⁵³ V teokratickém Íránu je podle Hitchensa možné zaměstnání, u kterého se zjistí nakažení virem HIV, propustit z práce, a nemocnice dokonce mají právo pacienty s AIDS odmítnout. Hitchens uvádí i poněkud odlišný případ z Pákistánu, u kterého se pozastavuje. Vedoucí pracovník tamního Programu pro kontrolu AIDS v roce 2005 uvedl, že v Pákistánu není problém s touto nemocí tak velký, a to díky islámským hodnotám. Hitchens v narážce na islámské hodnoty v Pákistánu upozorňuje, že v této zemi zákony dovolují pro ženu trest v podobě znásilnění skupinou mužů, aby tak odčinila hanbu za zločin spáchaný jejím bratrem.²⁵⁴ Dle Hitchensa se v těchto zemích o epidemii AIDS vůbec nemluví, protože „*učení Koránu přece samo o sobě stačí k tomu, aby se zabránilo předmanželskému sexuálnímu styku, používání drog, cizoložství a prostituci*“.²⁵⁵ Jak ale Hitchens ukazuje na své vlastní zkušenosti, skutečnost je opačná. Popisuje, že někteří mullové si například v Íránu udělali výhodný byznys z prodeje tzv. povolování dočasného manželství, při kterém platí oddací list pouze několik hodin. Hitchens sám takovou nabídku od jednoho z „kuplířů“ dostal přímo v Íránu, při své návštěvě Teheránu.²⁵⁶

Hitchens konstatuje, že minimálně dvě hlavní náboženství v Africe, ke kterým se hlásí drtivá většina obyvatelstva tohoto kontinentu, věří, že léčení je horší než sama nemoc, a v jistém smyslu také věří, že epidemie AIDS je trestem z nebes za sexuální úchytky, zejména za homosexualitu.²⁵⁷

6.3.3 Jiná zdravotní rizika způsobená náboženstvím

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 67.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 70-71.

Neblahé důsledky pro zdraví člověka mají i některé náboženské tradice, které se dodnes stále více než hojně dodržují, i když se o nich ve společnosti nemluví tolik, jako třeba o AIDS. V poměrně širokém pásmu animistické a muslimské Afriky jsou mladé dívky podrobovány, jak Hitchens doslovně píše, peklu obřízky. Tato obřízka spočívá v odřezávání stydkých pysků a klitorisu, často pomocí ostrého kamene, a zašití vaginálního otvoru tlustou nití. Důsledky tohoto, již z popisu zřejmě krajně nehygienického procesu, jsou vskutku fatální. Kromě bolesti, zápachu a ponížení jsou zcela běžná různá infekční onemocnění a v mnoha případech pak také přímo smrt žen či úmrtí dětí při porodu.²⁵⁸ Podobným způsobem Hitchens kritizuje i chlapeckou obřízku, praktikovanou v židovsko-křesťanských kruzích. Hitchens se závěrem ptá, jak je možné, že společnost obecně toleruje provádění těchto primitivních amputací. Přeneseně řečeno můžeme říct, že na „vině“ je, použijeme-li Dawkinsovu terminologii, právě výše probraná nezasloužená úcta k náboženstvím. Hitchens sám se domnívá, že žádná společnost by nikdy netolerovala takovou potupu ženství, jakou je dívčí obřízka, kdyby tato „*nechutná praxe nebyla posvátná a nebyla posvěcena*“. Nebýt náboženství, pak by dle Hitchense „*žádná normálně fungující společnost nesouhlasila, aby se na genitálních prováděly jakékoliv chirurgické zákroky bez plného a informovaného souhlasu dotyčné osoby*“.²⁵⁹

Jako další příklady újmy na zdraví způsobeného náboženskými tradicemi uvádí Hitchens odmítání krevních transfúzí u Svědků Jehovových či provdávání dívek před dosažením plnoletosti u Mormonů.²⁶⁰ V muslimském světě je tento problém zakořeněn více než kde jinde, jelikož dle islámského práva šaría může rozhodovat o provdání nevěsty její zákonný zástupce. Pokud je nevěsta nezletilá, může být provdána i proti své vůli.²⁶¹ Například v Íránu, jak Hitchens upozorňuje, je snížen věk, kdy je dovoleno mít pohlavní styk, na devět let. A kupříkladu v Saúdské Arábii neexistuje žádná zákonem stanovená hranice minimálního věku pro uzavírání manželství.²⁶² Hitchens to sarkasticky komentuje tak, že to tak je zřejmě z důvodu snahy o napodobení věku nejmladší manželky proroka Mohammeda, Aishi, kterou si vzal v jejích šesti letech.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 72.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 286.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 73.

²⁶¹ Potměšil, J. *Šaría: Úvod do islámského práva*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 128.

²⁶² Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 73.

Závěrem lze zmínit ještě Hitchensův poukaz na aféry sexuálního zneužívání dětí křesťanskými kněžími, jež se poslední roky daří rozplétat. Vatikán v mnoha případech tyto kněží, kteří se dopouštěli znásilňování a mučení dětí, ukryval před zákonem na různé odlehlé farnosti a napomáhal tyto zločiny krýt. V Irsku, tvrdí Hitchens, se odhaduje, že počet dětí, které v církevních školách nebyly sexuálně obtěžovány, tvoří menšinu.²⁶³

Přístup náboženství k vědě a medicíně je dle Hitchensa vždy nutně problematický a často nutně nepřátelský. Podle Hitchensa dnešní moderní věřící může prohlásit (a dokonce tomu i věřit), že jeho víra je slučitelná s vědou a medicínou, pravdou však zůstává, že jak věda, tak medicína, mají tendenci podlamovat náboženský monopol.²⁶⁴ Zde se tedy Hitchens dostává k prakticky stejnému stanovisku jako Dawkins – dívá se na vědu a náboženství krajně dualisticky.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 67-68.

7 Závěr

Z tezí a názorů, jež jsem v této práci předložil a které zastávají Richard Dawkins, Christopher Hitchens a představitelé NA obecně, je zcela zřejmá minimálně jedna věc. Jakýkoliv kompromis mezi vědou a náboženstvím není možný, jelikož jsou vůči sobě ve zcela hostilním, dualistickém postavení. Představitelé NA nespátřují na náboženství žádná pozitiva a prakticky neexistuje žádná oblast spojená s náboženstvím, která by zároveň nebyla představiteli NA podrobena kritice. Dawkins tvrdí, že hodně věřících jednotlivců může disponovat dobrými vlastnostmi, ale náboženství podle něj v žádném případě není predispozicí pro dobro, náboženství predisponuje pouze slepou víru v něco, co není podpořeno důkazy.²⁶⁵ Náboženskou víru Dawkins označuje za druh duševní choroby. Jako taková je schopná dovést lidi k tomu, aby zabíjeli a umírali bez jakýchkoliv důvodů, pouze pro ni samu. Dawkins jde tak daleko, že ji srovnává se zbraní: „*Náboženská víra si zaslouží v análech válečné technologie kapitolu stejného rozsahu jako luk, válečný oř, tank či vodíková bomba.*“²⁶⁶ Být věřícím ale dle Dawkinse není zločinem. Být věřícím znamená být neznalým a nevzdělaným v daných otázkách. Dawkins to ilustruje na příkladu, že on sám je neznalý baseballu, a proto o něm nikde nemluví tak, jako by na toto téma byl expert. „*Podobně náboženství by se nemělo vyjadřovat k otázkám o kterých nic neví, typu vzniku vesmíru, stáří Země, evoluce, biologie, apod.*“²⁶⁷

Podobně nekompromisně vyznívá v závěrečném hodnocení i Hitchensova kritika: „*Jsem naprosto přesvědčen, že hlavním zdrojem nenávisti na světě je náboženství,*“²⁶⁸ prohlásil Hitchens na konferenci o svobodě projevu v Torontu. Náboženství podle Hitchensova již dávno ztratilo veškeré své oprávnění, jelikož nedokáže vysvětlit nic, co je alespoň trochu důležité.²⁶⁹ Považuji dále za důležité zde v závěru práce zmínit Hitchensovu reakci na to, že ateisté jsou imunní vůči „kouzlu zázraku, tajemství a úžasu.“ Hitchens reaguje tak, že ateisté mají hudbu, výtvarné umění či literaturu a myslí si, že etické problémy jsou lépe řešeny v dílech Shakespeara, Tolstého, Schillera či Dostojevského, než v „*mytických moralistických příbězích svatých knih.*“²⁷⁰ Dle Hitchensova si tak ateisté nepřejí připravit lidstvo o jeho zázraky či zdroje útěchy, avšak tyto „zázraky či záhady“ nespátřují v náboženských mýtech, nýbrž v takových

²⁶⁵ Dawkins, R. Al Jazeera: The Stream: New Atheism's most polarising figure?, [11:11 - 11:44].

²⁶⁶ Dawkins, R. *Sobecký gen*, s. 294.

²⁶⁷ Dawkins, R. Al Jazeera: The Stream: New Atheism's most polarising figure?, [28:19 - 29:19].

²⁶⁸ Hitchens, Ch. Christopher Hitchens o náboženství, [00:02 - 00:14].

²⁶⁹ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 355.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 16.

věcech, jako jsou „fotografie pořízené Hubbleovým dalekohledem, seznámením se s Hawkingovým horizontem událostí u černých děr či s krásou a symetrií dvojité šroubovice DNA.“²⁷¹ V této souvislosti je také třeba upozornit na Dawkinsovu knihu *Unweaving the Rainbow*²⁷², která diskutuje vztah mezi vědou a uměním.

Přes veškeré námitky by ale Dawkins ani Hitchens náboženství nezakazovali. Podle Hitchensa musí ke konci náboženství lidstvo dospět, nelze jej zakázat, nicméně kvůli tomu, že jsme bytostí stále se vyvíjející, se náboženství nelze zbavit. Hitchens říká, že „náboženství nezanikne do té doby, dokud nepřekonáme strach ze smrti, z temnoty, z neznáma a jeden z druhého.“²⁷³ „Nechávám na věřících, aby si vzájemně podpalovali kostely, mešity a synagogy; v tom se na ně dá spolehnout,“²⁷⁴ dodává k této otázce Hitchens.

S tím souvisí i to, že NA nechtějí ostatní k ateismu obracet. Na dotaz, zda chce lidi dekonvertovat, Dawkins odpověděl: „Chci, aby lidé mysleli sami za sebe, nechci nikomu říkat: „musíš věřit v to a to“, to je přesně to, co dělá náboženství a to já jsem nikdy neřekl a ani to nechci. Věřím, že pokud to lidé udělají, pokud se podívají na důkazy a budou o nich logicky přemýšlet, dojdou sami k ateismu.“²⁷⁵

Na závěr je důležité podívat se také na otázku, zda jsou všechna náboženství z pohledu NA považována za stejně zlá a škodlivá, či zda NA vymezují nějaké náboženství, které v současné době považují za nejhorší. Odpověď na takovou otázku je pozitivní. Za největší hrozbu považují představitelné NA islám. Důvodů je několik, přičemž jádro tkví v to, že islám je dnes prakticky nejsilnějším náboženstvím s největší mocí a také je zdaleka nejvíce chráněn před jakoukoliv kritikou. Dawkins se již několikrát²⁷⁶ vyjádřil, že „islám je jedním z největších zel na světě“²⁷⁷. Harris problému s islámem věnoval kapitolu ve své knize *The End of Faith: Religion, Terror and the Future of Reason*, ve které napsal, že „jsme [Západní

²⁷¹ Tamtéž, s. 20.

²⁷² Dawkins, R. *Unweaving the Rainbow*. Londýn: Penguin Books, 2006.

²⁷³ Tamtéž, s. 25.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 24.

²⁷⁵ Dawkins, R. Al Jazeera: The Stream: New Atheism's most polarising figure?, [13:17 - 13:52].

²⁷⁶ Miller, D. 'There's no God and Islam is evil' speech earns Richard Dawkins ovation from islanders.

Scotsman [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.scotsman.com/news/arts/there-s-no-god-and-islam-is-evil-speech-earns-richard-dawkins-ovation-from-islanders-1-2612951>>.

²⁷⁷ Dawkins, R. Richard Dawkins "Islam Is One Of The Great Evils In The World". YouTube [online]. 2011 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://youtu.be/yyNv8kvd2H8>>. [00:05 - 00:09].

civilizace] ve válce s islámem,“²⁷⁸ čímž reagoval mimo jiné na běžně předkládaný názor, že jsme ve válce s terorismem. Konkrétně jsme dle Harrise ve válce s vizí takového života, která je všem muslimům předepsána v Koránu a šířeji rozpracována v hadísech.²⁷⁹ Harris v reakci na kritické přijetí snímku *Fitna* nizozemského politika Geerta Wilderse prohlásil, že to, co potřebujeme, je nikoliv méně, ale více kritiky islámu.²⁸⁰ Hitchens vidí v islámu také největší současný problém. Tvrdí, že „v současnosti jeden z monoteismů představuje největší hrozbu, a to nejen kvůli svobodě slova a projevu, ale i mnoha dalším svobodám. Je to náboženství vykazující děsivé trio sebenenávisti, sebeospravedlnění a sebelítosti. Mluvím tu o militantním islámu.“²⁸¹

Osobně se domnívám, že kritika náboženství z pozic představitelů NA je z velké části zcela relevantní a opodstatněná. V jejich kritice sice najdeme i slabší místa – za jedno z takových míst považují například Dawkinsovu snahu o vyvracení „důkazů“ Boží existence od Akvinského a Anselma – nicméně na celkovém charakteru a cíli kritiky to nic nemění. Náboženství, založené na dogmatech, hlásající nedokazatelné „pravdy“ a mající morální základy v knihách, jež vyzývají k násilí, má stále i v dnešním světě obrovskou moc. Nedomnívám se, že bychom byli v dnešní době svědky celosvětového úpadku religiozity, pouze se pomyslná váha vlivu přesouvá od křesťanství směrem k islámu. V dnešní době už křesťanství nedisponuje takovou politickou mocí, jakou disponovalo ještě donedávna, nicméně to neplatí všude – kupříkladu v nejmocnější a nejsilnější zemi na světě, v USA, kde jsou ateisté menšinou diskriminovanou a politicky nevolitelnou. Jak však připomínali a připomínají mnozí ateisté z 20. a 21. století, nesmíme zapomenout na to, jak svět vypadal, když křesťanství mělo takřka neomezenou moc. V tom nám v současné době může islám sloužit jako pomyslné varovné zrcadlo. Muslimové, potažmo islám, má ve většině Západního světa statut minority, která se jakožto menšina musí chránit. Je však třeba neustále opakovat a zdůrazňovat, jaké je postavení nemuslimského člověka v islámském světě. Na Zemi je v současné době sedm zemí, ve kterých dle platné legislativy může být člověk odsouzen a popraven za to, že je ateista. Jedná se o Mauritanii, Súdán, Saúdskou Arábii, Írán, Pákistán, Afghánistán a Maledivy. V Egyptě, Eritrei, Kuvajtu, Indonésii, Bruneji a na Komorách pak

²⁷⁸ Harris, S. *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*. New York: W. W. Norton & Company, 2006, s. 109.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 109-110.

²⁸⁰ Harris, S. Losing Our Spines to Save Our Necks. *The Huffington Post* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12].

Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/sam-harris/losing-our-spines-to-save_b_100132.html>.

²⁸¹ Hitchens, Ch. Christopher Hitchens o náboženství, [04:28 - 04:49].

může být ateista za svůj názor na existenci Boha uvězněn.²⁸² S výjimkou Eritrei se ve všech případech jedná o čistě islámské země, které tak poskytují nelichotivé zrcadlo ještě nedávno z politického hlediska čistě křesťanské Evropě.

Myslím si, že není možné neustále opakovat známou frázi o tom, že náboženství samo o sobě je dobré, a že jsou to lidé, kdo dělá zlé skutky. Zcela zde souhlasím s představiteli NA, že náboženství, vyzývající k nesnášenlivosti, homofobii, omezující osobní svobodu, autonomii rozhodování, mentální a fyzickou integritu a probouzející hněv vůči druhým, představuje negativní jev a že se skutečně už konečně něco musí udělat. Tím něčím nejsou žádné zákazy, se kterými bych sám určitě nesouhlasil a protestoval bych proti nim, nýbrž důsledné a striktní oddělení náboženství od státu a v neposlední řadě také zrušení nedotknutelnosti náboženství ve smyslu jeho kritiky a opakované vystavování náboženských dogmat a svatých textů kritické reflexi, a to bez té hrozby, že za to daným člověkem bude opovrhováno. Tuto práci bych si dovolil zakončit přímou citací z Hitchensovy knihy *Bůh není veliký*:

*„Zatímco já píši tato slova a vy je čtete, lidé víry různým způsobem plánují, jak zničit mě i vás a také jak zničit všechny těžce vydobyté lidské vymoženosti, o nichž jsem se zmínil. Náboženství zničí všechno.“*²⁸³

²⁸² Fisher, M. The seven countries where the state can execute you for being atheist. *The Washington Post* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2012/12/10/the-seven-countries-where-the-state-can-execute-you-for-being-atheist/>.

²⁸³ Hitchens, Ch. *Bůh není veliký*, s. 25-26.

8 Seznam použité literatury:

AMARASINGAM, A. (ed.). *Religion and the New Atheism*. Leiden; Boston: Brill, 2010.
ISBN: 978-90-04-18557-9

AUGUSTA, J. et al. *Darwin a dnešek*. Praha: Orbis, 1959.

BAGGINI, J. *Atheism – A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2003.
ISBN: 0-19-280424-3

BAKALÁŘ, P. *Bůh jako psychický virus*. Praha: Alfa, 2008.
ISBN: 978-80-87197-14-1

BRUCE, S. *Sociologie*. Přel. L. Kotačka. Praha: Dokořán, 2008.
ISBN: 978-80-7363-158-1.

CONVERSE, R. W. *Atheism as a Positive Social Force*. New York: Algora Publishing, 2003.
ISBN: 0-87586-212-8

DAWKINS, R. *A Devil's Chaplain*, Londýn: Phoenix, 2004.
ISBN: 978-0-7538-1750-6

DAWKINS, R. *Boží blud*. Přel. Z. Gabajová. Praha: Academia, 2010.
ISBN: 978-80-200-1698-0

DAWKINS, R. *Climbing Mount Improbable*, Londýn: Penguin Books, 2006.
ISBN: 978-0-14-102617-6

DAWKINS, R. *Největší show pod Sluncem*. Přel. J. Lhotský a R. Šolc. Praha: Argo; Dokořán, 2011.
ISBN: 978-80-7363-344-8 (Dokořán), 978-80-257-0410-3 (Argo)

DAWKINS, R. *Příběh předka*. Přel. Z. Gabajová. Praha: Academia, 2008.

ISBN: 978-80-200-1611-9

DAWKINS, R. *River Out of Eden*, Londýn: Phoenix, 2004.

ISBN: 978-1-85799-405-6

DAWKINS, R. *Slepý hodinář*. Přel. T. Grim. Praha: Paseka, 2002.

ISBN: 80-7185-445-X

DAWKINS, R. *Sobecký gen*. Přel. V. Kopský. Praha: Mladá fronta, 1998.

ISBN: 80-204-0730-8

DAWKINS, R. *Unweaving the Rainbow*. Londýn: Penguin Books, 2006.

ISBN: 978-0-14-102618-3

DENNETT, D. *Breaking The Spell: Religion as a Natural Phenomenon*. New York: Penguin Group, 2006.

ISBN: 0-670-03472-X

D'SOUZA, D. *What's So Great About Christianity*. Washington, D.C.: Regnery Publishing, 2007.

ISBN: 978-1-59698-517-9

GRAVES, R. *Řecké mýty*. Přel. J. Hanuš. Brno: Levné knihy KMa, 2004.

ISBN: 80-7309-153-4

GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období*. Přel. M. Petříček. Praha: Oikoymenh, 2000.

ISBN: 80-7298-019-X

HALADA, J. *Osvícenství – věk rozumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

HAMPLOVÁ, D. *Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000.

ISBN: 80-85950-79-0

HARRIS, S. *Letter to a Christian Nation*. Londýn: Bantam Press, 2007.

ISBN: 978-0-593-05897-8

HARRIS, S. *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*. New York: W. W. Norton & Company, 2006.

ISBN: 978-0-7432-6809-7

HEJNA, D. *Náboženství a společnost*. Praha: Grada Publishing, 2010.

ISBN: 978-80-247-2427-0

HITCHENS, Ch. *Bůh není veliký*. Přel. J. Martínek. Praha: Metafora, 2009.

ISBN: 978-80-7359-155-7

HITCHENS, M. *Mortality*. Sydney: Allen & Unwin, 2012.

ISBN: 978-17-4237-461-1

HOLBACH, P. H. D. *Kapesní bohosloví*. Přel. J. Ježek. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957.

HOLBACH, P. H. D. *Společenský systém*. Přel. A. Šabatková, D. Palátová. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.

HOLBACH, P. H. D. *Systém přírody*. Přel. V. Szathmáry-Vlčková. Bratislava: Slovenská Akadémia Vied, 1955.

HOLBACH, P. H. D. *Zdravý rozum*. Přel. M. a P. Rauscherovi. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959.

HORYNA, B. – PAVLINCOVÁ, H. *Dějiny religionistiky*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2001.

ISBN: 80-7182-123-3

HUME, D. *Přirozené dějiny náboženství*. Přel. J. Škola. Praha: Jan Laichter, 1900.

JANDOUREK, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*. Praha: Grada Publishing, 2010.
ISBN: 978-80-247-2981-7

JEDLIČKA, J. et al. *Krátký odborný návod dostatečně odpovědným milencům*. Praha: Státní zdravotní ústav; CEM, 2007.

KIRK, G. S. et al. *Předsókratovští filosofové*. Přel. F. Karfík et al. Praha: Oikoymenh, 2004.
ISBN: 80-7298-110-2

Kolektiv autorů. *Ateistický slovník*. Přel. V. Andřísek et al. Bratislava: Pravda, 1984.

KÜNG, H. *Freud a budoucnost náboženství*. Přel. H. Medková. Praha: Vyšehrad, 2010.
ISBN: 978-80-7429-015-2

LONG, A. *Hellénistická filosofie*. Přel. P. Kolev. Praha: Oikoymenh, 2003.
ISBN: 80-7298-077-7

LUCRETIUS, C. T. *O přírodě*. Přel. J. Nováková. Praha: Svoboda, 1971.

MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Karolinum, 1991.
ISBN: 80-7066-462-2

MARTIN, M. *Atheism – A Philosophical Justification*. Philadelphia: Temple University Press, 1990.
ISBN: 0-87722-642-3

MARTIN, M (ed.). *The Cambridge Companion to Atheism*. New York: Cambridge University Press, 2007.
ISBN: 978-0-521-84270-9

MAYR, E. *Co je evoluce*. Přel. J. Flegr. Praha: Academia, 2009.
ISBN: 978-80-200-1754-3

NIETZSCHE, F. *Antikrist*. Přel. J. Fischer. Olomouc: Votobia, 2001.

ISBN: 978-80-7198-481-8

ONFRAY, M. *In Defense of Atheism*. Přel. J. Leggatt. New York: Penguin Group, 2007.

ISBN: 978-0-670-06724-4

POTMĚŠIL, J. *Šaría: Úvod do islámského práva*. Praha: Grada Publishing, 2012.

ISBN: 978-80-247-4379-0

RÖD, W. *Novověká filosofie II*. Přel. J. Karásek. Praha: Oikoymenh, 2004.

ISBN: 80-7298-109-9

ROSENBERG, A. *The Atheist's Guide to Reality*. New York: W. W. Norton & Company, 2011.

ISBN: 978-0-393-08023-0

RUSSELL, B. *Proč nejsem křesťanem a jiné eseje*. Přel. F. Kejdana. Praha: Orbis, 1961.

SAGAN, S. *Druhy vědecké zkušenosti*. Přel. S. M. Blumfeld. Praha: Práh, 2008.

ISBN: 978-80-7252-240-8

STENGER, V. *God: The Failed Hypothesis*. New York: Prometheus Books, 2007.

ISBN: 978-1-59102-481-1

STENGER, V. *The New Atheism: Taking a Stand for Science and Reason*. New York:

Prometheus Books, 2009.

ISBN: 978-1-59102-751-5

SVOBODA, K. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

ŠAFARŽÍK, J. *Cestou k poslednímu*. Brno: Atlantis, 1992.

ISBN: 80-7108-021-7

Články v časopisech:

JAROŠ, F. Náboženství ateistické vědy. *Respekt*, č. 7, 2011.

ISSN: 0862-6545

Internetové články a dokumenty:

AVELING, F. Atheism. In *The Catholic Encyclopedia* [online]. 1907 [cit. 2012-12-12].

Dostupné z: <<http://www.newadvent.org/cathen/02040a.htm>>.

BBC. Atheism. In *BBC Religion* [online]. Last modif. 22. 10. 2009 [cit. 2012-12-12].

Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/religion/religions/atheism/>>.

Britské listy. Keňan s AIDS: Nesmím používat prezervativy, katolická církev to zakazuje.

Britské listy [online]. 2003 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://blisty.cz/art/15655.html>>.

ČT24. Epidemii AIDS zastaví věrnost, nikoliv kondomy, radí papež. *ČT24* [online]. 2009 [cit.

2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/48778-epidemii-aids-zastavi-vernost-nikoliv-kondomy-radi-papez/>>.

ČTK. Papež poprvé připustil použití kondomu proti viru HIV. *IHNED.cz* [online]. 2010 [cit.

2012-12-12]. Dostupné z: <<http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-48249980-papez-poprve-pripustil-pouziti-kondomu-proti-viru-hiv>>.

D'SOUZA, D. Atheism and Child Murder. *Townhall* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12].

Dostupné z:

<http://townhall.com/columnists/dineshdsouza/2008/05/12/atheism_and_child_murder/page/full/>.

D'SOUZA, D. Atheism, not religion, is the real force behind the mass murders of history. *The*

Christian Science Monitor [online]. 2006 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z:

<<http://www.csmonitor.com/2006/1121/p09s01-coop.html>>.

FISHER, M. The seven countries where the state can execute you for being atheist. *The*

Washington Post [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z:

<<http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2012/12/10/the-seven-countries-where-the-state-can-execute-you-for-being-atheist/>>.

FUKA, F. Recenze: Čepel smrti - 0%. *FFFilm* [online]. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.fffilm.name/2010/01/recenze-cepel-smrti-0.html>>.

HARRIS, S. Losing Our Spines to Save Our Necks. *The Huffington Post* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/sam-harris/losing-our-spines-to-save_b_100132.html>.

HOOPER, S. The rise of the 'New Atheists'. *CNN* [online]. 2006 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://edition.cnn.com/2006/WORLD/europe/11/08/atheism.feature/index.html>>.

HUXLEY, T. H. Agnosticism. *The Secular Web Library* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.infidels.org/library/historical/thomas_huxley/huxley_wace/part_02.html>.

Investigating Atheism. Definition of Atheism. *Investigating Atheism* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.investigatingatheism.info/definition.html>>.

Investigating Atheism. 'New Atheist' Goals. *Investigating Atheism* [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.investigatingatheism.info/newatheistgoals.html>>.

LLORENS, I. Indonesian Atheist Attacked, Faces Jail Time After Posting 'God Doesn't Exist' On Facebook. *The Huffington Post* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/2012/01/20/atheist-attacked-faces-jail-time-facebook-god_n_1219778.html>.

MARX, K. Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva. *Marxistický internetový archív* [online]. 1844 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/121843.htm>>.

MCCORMICK, M. Atheism. In *The Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. ISSN 2161-0002. Last. modif. 19. 1. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.iep.utm.edu/atheism/#H1>>.

MILLER, D. 'There's no God and Islam is evil' speech earns Richard Dawkins ovation from islanders. *Scotsman* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.scotsman.com/news/arts/there-s-no-god-and-islam-is-evil-speech-earns-richard-dawkins-ovation-from-islanders-1-2612951>>.

MÜLLER, K. Nový ateismus? Stará kliše, agresivní tóny, zdravé provokace. Přel. M. Voplakal. *Teologické texty: časopis pro teologii a službu církve* [online]. č. 1, 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-1/Novy-ateismus-Stara-klise-agresivni-tony-zdrave-provokace.html>>.

National Secular Society. New calls from Islamists for international blasphemy law at UN. *National Secular Society* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.secularism.org.uk/news/2012/11/new-calls-from-islamists-for-international-blasphemy-law-at-un>>.

NIELSEN, K. E. Atheism. In *Encyclopædia Britannica* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40634/atheism>>.

POSPÍŠIL, I. J. T. Hlavní strana. In *Katopedia* [online]. Last. modif. 5. 5. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: http://www.katopedia.cz/index.php?title=Hlavn%C3%AD_strana>.

POSPÍŠIL, I. J. T. Nový ateismus. In *Katopedia* [online]. Last modif. 10. 6. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: http://www.katopedia.cz/index.php?title=Nov%C3%BD_ateismus>.

Project Reason. Contradictions in the Bible. *Project Reason* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: http://www.project-reason.org/bibleContra_big.pdf>.

STENGER, V. *New Atheism* [online]. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.colorado.edu/philosophy/vstenger/Battle/NewAth.pdf>>.

TAYLOR, J. E. New Atheists. In *The Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. ISSN 2161-0002. Last. modif. 29. 1. 2010 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.iep.utm.edu/n-atheis/>>.

TONER, P. The Existence of God. In *The Catholic Encyclopedia* [online]. 1909 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.newadvent.org/cathen/06608b.htm>>.

TVRDÝ, F. Přirozené dějiny náboženství. *Massive Error* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://massive-error.blogspot.cz/2012/01/prirozene-dejiny-nabozenstvi.html>>.

TVRDÝ, F. Náboženství ateistické vědy. *Massive Error* [online]. 2011 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://massive-error.blogspot.cz/2011/02/nabozenstvi-ateisticke-vedy.html>>.

WOLF, G. The Church of the Non-Believers. *Wired* [online]. 2006 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.wired.com/wired/archive/14.11/atheism.html>>.

Internetové stránky:

Investigating Atheism [online]. 2008 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.investigatingatheism.info/index.html>>.

The Philosophers' Magazine [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.philosophersnet.com/>>.

Microphilosophy [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.microphilosophy.net/>>.

Videozáznamy přednášek a rozhovorů na internetu:

DAWKINS, R. Al Jazeera: The Stream: New Atheism's most polarising figure?. *YouTube* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=EXjvgkBNVpQ>>.

DAWKINS, R. Richard Dawkins "Islam Is One Of The Great Evils In The World". YouTube [online]. 2011 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://youtu.be/yyNv8kvd2H8>>.

DAWKINS, R. Richard Dawkins o militantním ateismu. Přel. V. Štourač. *TED Talks* [online]. 2002 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.ted.com/talks/lang/cs/richard_dawkins_on_militant_atheism.html>.

DAWKINS, R. What if scientists worked like religions?. *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=iV2VjdpVonY>>.

HARRIS, S. The Clash Between Faith and Reason. *FORA.tv* [online]. 2007 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://fora.tv/2007/07/04/Clash_Between_Faith_and_Reason>.

HITCHENS, Ch. Christopher Hitchens o náboženství. *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://youtu.be/Xus5xuzRLKE>>.

RUSSELL, B. Bertrand Russell o náboženství. *YouTube* [online]. 1959 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://youtu.be/bDJ4NOrrnPk>>.

TRUJILLO, A. L. Bullfrogfilms: Can Condoms Kill? *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://youtu.be/JI5vJ1HEL6g>>.

Televizní dokumenty:

The Root of All Evil. *Channel 4*, 2006.